

ПЪТ КЪМ ЗНАНИЕ И ПОЗИТИВНА ПРОМЯНА

*Споделени практики на Сдружение „Деца и юноши“, в рамките на проект
„Цялостен модел за работа с деца в риск и техните семейства“*

Сдружение „Деца и юноши“

2013 г.

		:-)	ПЪТ КЪМ ЗНАНИЕ И ПОЗИТИВНА ПРОМЯНА

© Сдружение „Деца и юноши“

Автори: Александър Малински; Антония Чиликова; Даниела Бергова; Дима Памукова; Димитрина Проданова; Мара Кьосевска; Мариана Писарска; Николай Миланов; Уляна Матвеева; Юлия Спасова

Настоящото издание е резултат от реализиран проект „Цялостен модел за работа с деца в риск и техните семейства“, който беше изпълнен с финансовата подкрепа на OAK Foundation и Global Fund For Children.

Авторите носят пълна отговорност за грешки в текста.

СЪДЪРЖАНИЕ

1. Въведение.....	4
2. Благодарности.....	6
3. Резюме на проекта.....	7
4. „Рамката“.....	8
5. Механизъм на взаимодействие на Сдружение „Деца и юноши“.....	9
6. Мобилна социална работа на терен/в общността.....	12
7. Здраве, медицинска подкрепа и профилактика.....	17
8. През погледа на психолога.....	21
9. „Образовани или уязвими“ – подготовка на деца за включване в образователната система.....	25
10. Превенция на отпадането от училище.....	30
11. Реч, общуване, познание.....	33
12. Организиране на свободното време и събития за деца в риск.....	37
13. Социални, юридически и административни консултации за придобиване на знание за справяне с конкретни житейски ситуации.....	42
14. Съдържание на цялостната оценка на дете в риск.....	45
14. Заключение.....	53
15. Библиография и полезни източници.....	54

ВЪВЕДЕНИЕ

Уважаеми читатели, в настоящото издание екипът на Сдружение „Деца и юноши“ споделя своя опит, успехите, трудностите и предизвикателствата по пътя на изпълнение на проект за работа с деца в риск и представителите на техните семейства в периода октомври 2010 година до месец март 2013 година в град София. Тук ние споделяме професионалната Рамка, която е разработена от г-н Браян де Лорд и се прилага от нашите колеги и приятели от британската неправителствена организация The Peoples Parents Partnership, която ни вдъхнови в ежедневните ни усилия и катализира процеса на създаване на нашия Механизъм за взаимодействие с всички онези, които се оказват фактори за правилното психофизическо развитие на децата в риск, с които работим.

Сдружение „Деца и юноши“ е създадено през 2002 година в служба на обществото и има задача да улеснява познаването и ползването на гражданските **права и задължения на децата**, младите хора и семействата в ситуация на риск. Ние им помагаме да придобият умения за справяне с конкретни житейски ситуации в областта на образование, здравеопазване, пазар на труда, намиране на подслон.

В продължение на повече от 12 години, Сдружение „Деца и юноши“ е полагало усилия за подкрепа на децата и младежите, които живеят и/или работят по улиците или се намират в изключително трудни социални условия. Опитът на Сдружението и стратегическите документи на Държавна агенция за закрила на детето, Агенцията за социално подпомагане и Столична община показват, че децата попадат в ситуации на риск най-често поради липса

на контрол и родителска безотговорност, бедност в семейството, ниско образователно равнище на родителите, културни стереотипи. В много случаи е налице насилие в семейството, в образователната система, а също така и в специализирана институция, което принуждава детето да потърси „спасение“ на улицата. По този начин то може да попадне в ситуация на трудова експлоатация, злоупотреба с упойващи вещества, въвличане в престъпна дейност и трафик. Този живот уврежда физическото и психическото здраве на детето. В ромската общност образованието не е ценност и много рано децата биват принуждавани да напуснат училище и да се включат в дейности свързани с икономическото оцеляване на семейството. Тези деца са жертва на трудова експлоатация, като често са използвани за просия и събиране на отпадъци. Не са редки случаите, когато момчетата и момичетата са жертва на сексуална експлоатация и биват принуждавани да извършват криминални деяния. За съжаление често единствена алтернатива на този начин на живот се оказва попадането в институция. Описаният начин на поведение, затвърден по време на физическото и психическото съзряване на детето води до мултиплициране на този модел на съществуване в един по-късен житейски етап. За съжаление по тези проблеми все още **няма достатъчно адекватна осведоменост и твърда позиция на обществото.**

Сдружение „Деца и юноши“ предоставя ежедневни услуги в общността – в своя **Център за обществена подкрепа** като с професионалните си действия подпомага положителната промяната във функционирането на семействата в риск, за да се развие социалната им активност и родителски умения. Така допринася за бъдещата интеграция на децата в риск и техните семейства, като равноправни членове на обществото.

Центърът за обществена подкрепа към Сдружение „Деца и юноши“ реализира дейности и услуги за превенция на изоставянето на деца в специализирани институции, превенция на отпадането на деца от училище и за включване в системата на българското училище на тези, които не са го посещавали или са отпаднали по една или друга причина. През последните години екипът е

поставял акцент в своята работа на кварталите на София: Орландовци, Христо Ботев, Слатина и Филиповци. На тяхна територия има големи групи деца и семейства, живеещи при изключително бедни и крайно рискови условия. Центърът за обществена подкрепа на Сдружение „Деца и юноши“ е един от малкото на територията на град София, който извършва ежедневна мобилна работа на терен и по този начин достига до най-уязвимите групи деца, млади хора и семейства. Опитът показва, че такива групи хора в нужда е невъзможно да бъдат подкрепяни за промяна чрез популярния подход за работа в учреждения и кабинети. **Годишно през Центъра** за обществена подкрепа към Сдружението преминават **над 300 деца, млади хора и представители на техните семейства, като тук получават професионален отговор на своите проблеми и въпроси** от висококвалифициран и отдаден на работата си екип. Те достигат до тук чрез направления, издадени от държавните социални служби, информация от партньори и граждани или директен контакт и насочване по време на работата ни в общността. **Екипът на Центъра постига целите си** чрез прилагане на подходящи индивидуални програми и услуги на базата на дългогодишния опит на Сдружението и създадения модел за работа с различни целеви групи.

Основните показатели за успех са свързани с положителни промени, които се постигат в личното и социално развитие на децата и младите хора, с които работим.

През 2003 година Сдружение „Деца и юноши“ беше поканено от международната организация по проблемите на бездомността FEANTSA, със седалище в Брюксел, да изработи национален доклад за бездомността в България.

От 2004 година Сдружението активно участва в работата на международната организация за защита правата на децата и младежите от улицата ENSCW, със седалище в Люксембург.

Сдружение „Деца и юноши“ е член на Националния съвет по въпросите на социалното включване към Министерския съвет и Националния комитет по

профилактика на СПИН и полово предавани болести към Министерство на здравеопазването. Било е член на Националния съвет за закрила на детето – към Държавната агенция за закрила на детето; Участва със свои експерти в различни работни групи към МЗ, МТСП, Столична община при изготвяне на стратегически документи.

Сдружение „Деца и юноши“ е и координиращата организация за България в международната мрежа „ДИНАМО“, обединяваща 40 платформи и стотици мобилни социални работници от целия свят.

Нашият екип подчертава своята решимост да създадем свят, подходящ за деца и млади хора, като се съблюдават техните интереси, за устойчиво развитие на хората. Заедно със своите партньори обединяваме усилията си в създаването на един свят, който е основан на принципите на демокрацията, равенството, неразделността, независимостта и взаимносвързаността на човешките права, включително и правото на развитие.

Мариана Писарска

БЛАГОДАРНОСТИ

Бихме искали да изкажем нашата сърдечна благодарност на всички колеги, партньори, доброволци, медиатори, експертите от държавните и общински структури, с които работихме активно през целия този период, на личните лекари и екипите на училищата, чийто професионализъм и всеотдайност ни вдъхновяваше всеки ден, на представителите на Фондация ОАК и Глобален фонд за децата, които ни повярваха и подкрепяха през цялото време и благодарение на финансовата им помощ успяхме да осъществим този проект. Той се оказа едно голямо предизвикателство за всички, но за радост резултатите от него ни дават увереност да продължим напред.

Огромна благодарност и на нашите основатели – Дими и Ивон Паница за любовта и безценната и непрестанна подкрепа.

РЕЗЮМЕ НА ПРОЕКТ

„Цялостен модел за работа с деца в риск и техните семейства“

Доброто родителстване е от съществено значение за децата в процеса на тяхното психофизическо израстване, както и при преодоляването на определени дефицити и трудности. Сдружение „Деца и юноши“ има дългогодишен опит в предоставянето на социални, медицински и правни услуги за рискови групи. От опита на нашия Дневен младежки център „16+“ и работата ни в кварталите Орландовци, Филиповци и Христо Ботев, на преден план излиза необходимостта от последователна и системна работа с членовете на разширеното семейство, с цел предотвратяване на липсата на контрол върху децата, както и попадането им на улицата или в социални институции.

Обща цел на проекта е:

Предотвратяване на изоставянето на деца и настаняването им в специализирани институции, чрез предоставяне на интегрирани услуги в общността.

Специфична цели:

1. Да се създаде и приложи модел за подкрепа на деца и семейства, който ще допринесе за организационното развитие и институционалното укрепване на екипа на Сдружение „Деца и юноши“ за да се оптимизират предоставяните социалните услуги за деца и семейства в риск.
2. Създаване на подкрепяща среда за деца в риск и техните семейства от непривилигирани общности в гр. София, чрез предлагане на цялостни услуги в общността.
3. Поддържане на устойчив механизъм за взаимодействие между всички заинтересовани страни за социалното включване на децата а в риск, което да доведе до намаляване на тяхната уязвимост от насилие, изоставяне и бездомност.

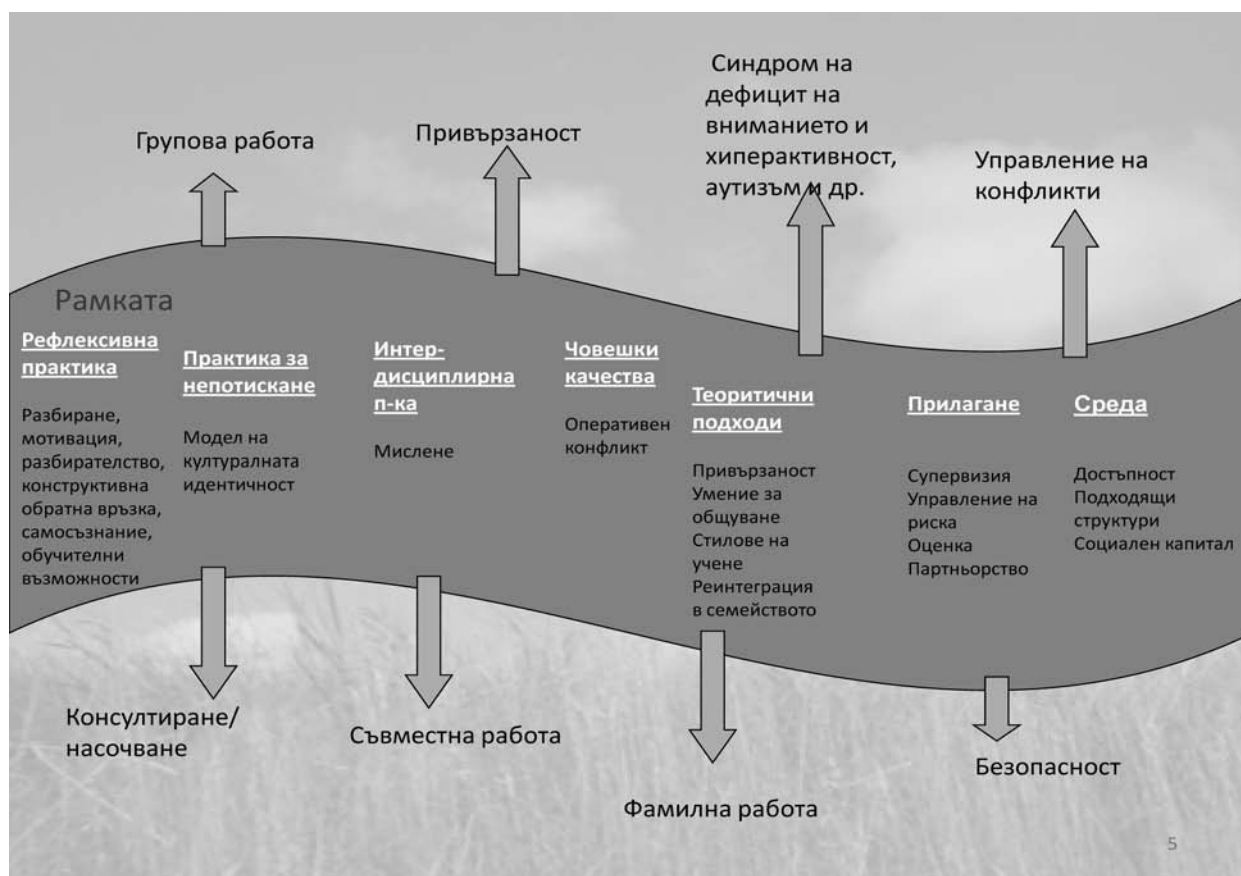
„РАМКАТА”

Рамката на британската неправителствена организация The PPP /The Pupil’s Parents Partnership – партньорство между ученици и родители – www.therppp.org.uk / представлява основния модел и принципите в ежедневната практика на всички екипи включени в нея. В основата на „Рамката” стоят редица теоретични постановки а също и:

Рефлексивната практика / разбиране, мотивация, разбирателство, конструктивна обратна връзка, самосъзнание, обучителни възможности/, със своите два аспекта:

Практика за непотискане, неоценъчно поведение /нерепресивна практика / и интер-дисциплинарна практика – умението да се използва разнообразието от професионалните практики и школи за мислене и поведение, за да се постигне по-голяма достъпност на услугите.

Както и следващите лични и професионални качества: честност, човечност, хумор, смирение; цялостност; доверие, емпатия; уважение; грижа; надежда, любов; резилианс.

© Brian De Lord, The PPP Foundation

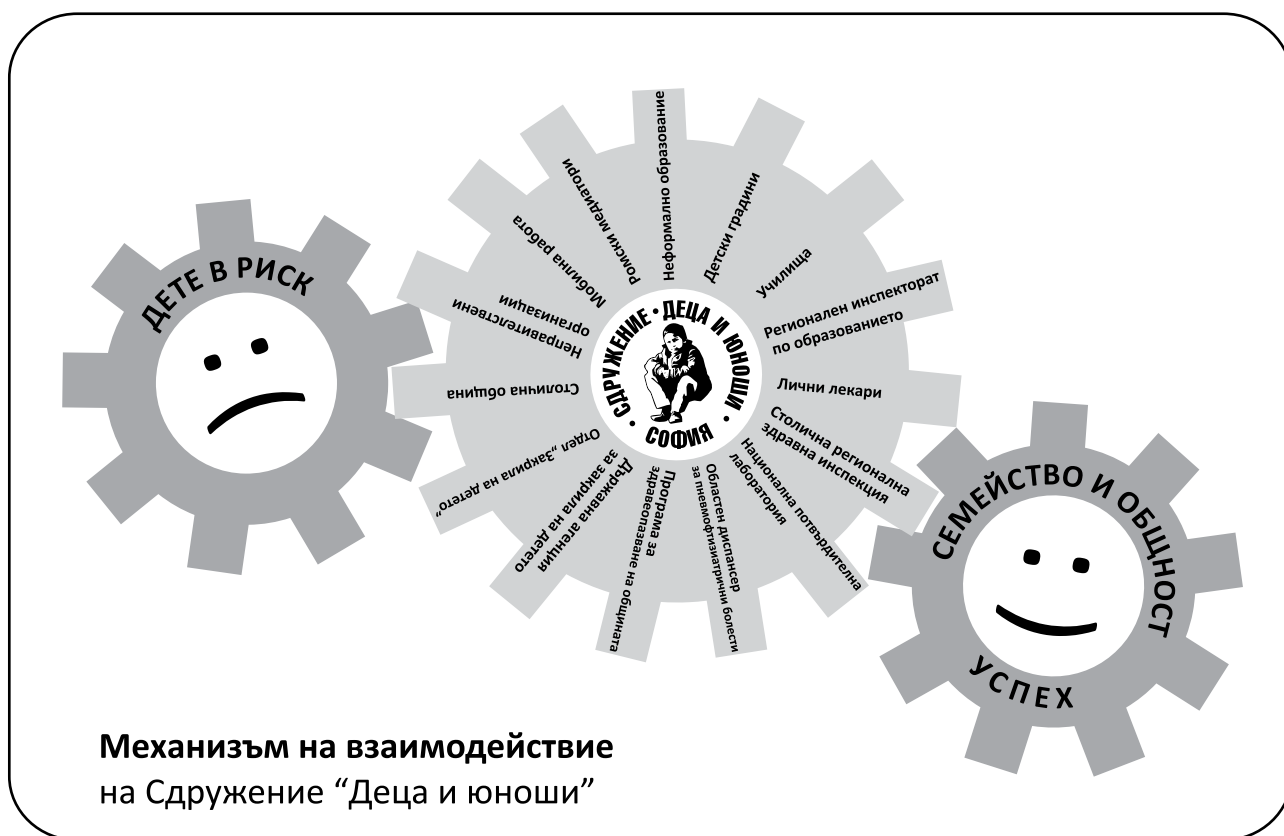
МЕХАНИЗЪМ НА ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ

на Сдружение „Деца и юноши“

Сдружение „Деца и юноши“ съвместно със семействата на децата в риск работи по изграждането и затвърждаването на връзки между тях и представителите на институциите в София, които да са устойчиви във времето и да са от взаимна полза и за двете страни.

За нашия екип е безспорен принципа на непрекъснато взаимодействие, често напомняне, обмен на информация, познаване на конкретните специалисти, работещи с деца в риск, както и експертите и отговорните лица.

Поредицата от всички наши последователни действия нарекохме **Механизъм на взаимодействие**:

Механизъм на взаимодействие на Сдружение „Деца и юноши“

Мобилна социална работа

Механизмът започва с реализирането на мобилна социална работа сред общността. Целта е да се осъществи първоначален контакт с хората в риск и постепенно с редовни срещи да се постигнат дълготрайни доверителни отношения. **Нашият опит показва, че за да се изпълни тази цел са необходими между три и пет срещи на терен седмично.**

Образование

Училища

Важен етап от Механизма е реализирането на контакти с училищата, които се намират в близост до местоживеенето на децата и родителите. Съвместно с родителите и с директорите се договаря записването на новите ученици. **Контактите с училищата е добре да започне в края на учебната**

година /май, юни / за следващата учебна година и да продължи с редовни седмични срещи.

Детски градини

По електронен път се съдейства на родителите за записване на деца в риск в детски градини, които са в близост до районите на местоживеене. **Кандидатстването за детски градини се извършва в Информационната система за обслужване на детските заведения на Столична община.** <http://kg.sofia.bg/isodz/>

Регионален инспекторат по образованието

Трудностите, които възникват по време на ежедневната работа понякога се налага да бъдат разрешавани със съдействието на Регионалния инспекторат по образованието. Срещите се провеждат при нужда, при конкретен случай, **напр. необходимост от ресурсен учител за дете и съдействие от експертите на тази институция за насрочване на време и място за явяване пред комисия на дете със специални образователни потребности.**

Неформално образование

Важна част от Механизма представлява ежедневната пряка работа с децата в риск и подготовката им за включване в системата на българското училище. Децата от рисковите семейства са придружавани до сградата на Дневния център на Сдружение „Деца и юноши“, където по неформален начин с тях се провеждат образователни занимания и се обучават да спазват правила. **Заниманията с децата са ежедневни, предобедни в рамките на около три астрономически часа и завършват с обяд и игри.**

Здраве

Лични лекари

Темата за здравето на децата и семействата е основна в нашия Цялостен модел. Добрите регулярни контакти с личните лекари на семействата, спомага за решаването на проблеми, които са възникнали във времето, преди да започнем да работим с детето. Това най-вече се отнася до

липсата на имунизации при някои деца, поради незнанието на родителите. **Контактите с личните лекари на децата се осъществяват регулярно и при необходимост – заболяване, поставяне на ваксина или имунизация, медицинска бележка. Част от обмена на информация с педиатрите се осъществява и по телефона.**

Столична регионална здравна инспекция

Много важна част от практиката при работа с деца и семейства в риск е взаимодействието с професионалистите от регионалната здравна инспекция, която най-често се изразява в редовно провеждане на изследвания за чревни паразити и един път в годината имунизационни мероприятия.

Национална потвърдителна лаборатория

Семействата, в които се отглеждат децата, целева група на Сдружение „Деца и юноши“ живеят при много рискови условия. Често се налага да им се извършват изследвания за кръвно предавани инфекции и по-специално за ХИВ и Хепатит С. Националната потвърдителна лаборатория е мястото, където хората живеещи с ХИВ вируса научават окончателния резултат. **Нашите роля се изразява в организиране и придружаването на клиенти, които се нуждаят от допълнително изследване.**

Областен диспансер за пневмофтизиатрични болести

ТУБ – диспансерът както е по-известен е важно звено в подкрепата на здравеопазването на децата и семействата в риск. С оглед на битовите условия и ниското качество на храната, туберкулозата е едно от опасните заболявания за тези хора. **В ТУБ – диспансера се придружават хора и деца, за да им се направят изследвания манту и ваксина БЦЖ, ако са във възрастта за такива манипулации.**

Програма за здравеопазване на общината

Програмата на Столична община за безплатни прегледи в лечебните заведения в столицата е изключително полезна за преодоляването на различни заболявания на хората в риск. Благодарение на нея **при работа на терен редовно консултираме клиентите за това къде, в кой ден**

и час могат да получат бесплатно медицински преглед от специалист.

<http://www.sofia.bg/tu1.asp?intlink=87>

Структури за закрила на детето

Държавна агенция за закрила на детето

Комуникацията и координацията с експертите от Държавната агенция за закрила на детето са ежемесечни, а също и в моменти на криза. Например през летните месеци на 2012 година във връзка с нарушаването правата на децата от столичния квартал Орландовци. Отдел „Закрила на детето“

Успешната работа с деца в риск е невъзможна без добри контакти с експертите от Отделите „Закрила на детето“. Провеждане на съвместната работа на терен, подготовка на документите на децата, обсъждане на случаите и цялата оперативната част от дейността се извършва с професионализъм и висока отговорност. Комуникацията се осъществява както с чести срещи, включително и придружаване на родителите до адреса на съответното ОЗД или по телефона за предаване на актуална информация.

Работа в мрежа

Столична община

Тясно взаимодействие с експертите от дирекция „Социални дейности“ на Столична община при

плановото изпълнение на поставени задачи, а и в кризисни ситуации възникнали при нарушение на правата на деца в риск. Намесата на общината е от съществено значение при разрешаването на битовите проблеми на семейства в неравностойно положение.

Неправителствени организации

Тясна партньорство с колегите от неправителствения сектор при работата на терен. С различните организации /Фондация „Инициатива за здраве“, Фондация „Здраве и социално развитие“, Фондация „Конкордия“/ договаряхме съвместен график, за да може с общи усилия да сме по-полезни на семействата и децата в риск.

Ромски медиатори

Ромските медиатори са много полезни при работа на терен с това, че познават обстановката и езика на хората от ромските квартали. Връзката с тях може да се осъществи пряко чрез работа на терен или чрез Направление „Здравеопазване, интегриране на хора с увреждания и социални дейности“ на Столична община.

<http://www.sofia.bg/tu1.asp?dir=90> и

<http://www.sofia.bg/tu1.asp?dir=87>

МОБИЛНА СОЦИАЛНА РАБОТА НА ТЕРЕН/В ОБЩНОСТТА

Александър Малински

1. Определение:

Съществуват различни определения за това какво е работа на терен. Дори наименованията са различни – street work, fieldwork, outreach...Общото между всички тях е, че се работи мобилно, в естествената среда на клиента. Това е основното различие с кабинетната система, където специалистът очаква клиента зад бюрото.

Дефиницията, която ние от Сдружение „Деца и юноши“ приехме за своя е: Работата на терен е метод, с който се достига до маргинални общности, за да им се предложат услуги /здравни, образователни, социални/, от които се нуждаят, но не ползват по различни причини /неграмотност, некомпетентност, културни различия, затвореност на общността/.

2. Цел:

Целта на мобилната работа е да се предлагат услуги, които ще дадат знания и умения на уязвимата група. По този начин те ще придобият компетентности да се справят сами с възникналите проблеми. Важен резултат от работата на терен, е че чрез помощ на определена група в риск, всъщност се подпомага цялото общество в аспектите на образование, социална компетентност, обществено здраве, сигурност. Например: чрез записване на деца на училище се намалява възможността те да излизат на улицата, чрез намиране на работа на родителите се постига ефект на намаляване на престъпността.

3. Целеви групи:

Всяка от изброените по-долу групи е капсулирана в своята самобитност и трудно допуска външни хора. Рисковите групи, с които най-често се работи на терен по света и в България са:

- Деца на улицата – с тази целева група работят на терен различни организации по целия свят. Проблемите на децата в различните държави са

многообразни и понякога коренно различни. Ако в Южна Америка и страните от Африканския континент бедността, трафика на хора, проституцията, екс-плоатацията на детски труд, детските банди са колосални по размер, то в страните от Западна и Централна Европа проблемите на децата са по – скоро свързани с организиране на свободното време. В страните от Източна Европа и в частност в България, децата на улицата са главно от ромски произход, просещи по улиците на големите градове.

- Ромска общност – тази общност е характерна със своята затвореност. Това затруднява работата с нея. Социалните работници на терен трябва да имат предвид езика, на който говорят тези хора, трябва да се съобразяват с културните традиции и с религиозната принадлежност на хората от ромските махали. При мобилна работа в тези райони, двойката извършваща обхода може да потърси за съдействие ромските здравни медиатори. Правилото, което се спазва при първоначален контакт с представителите на тази целева група е да се търси местният лидер. **Опитът на СДЮ показва, че има и други начини за достигане до хората в риск от тази общност – чрез училището и чрез хора, с които сме работили на улицата. Добре е социалната работа да се извършва без полиция, тъй като в техните очи това е репресивен орган, с който, ако ни свържат няма да се създадат доверителни отношения, които ще са ни необходими в дългосрочен план.**

- Проституиращи мъже и жени – работата с тази целева група зависи най-вече от законовата уредба във всяка държава. В страните, в които проституцията е забранена много трудно се достига до „секс работниците“ и още по-трудно се изграждат отношения на доверие. Това е много опасно по отношение разпространението на ХИВ/СПИН и Сексуално предавани инфекции/ СПИ/ в обществото поради ниска образованост на работещите и трудности при използване на здравни услуги. В държавите, където законът регламентира тази професия, работата е по-лесна и момичета и момчетата поддържат високо ниво на хигиена и сексуална безопасност чрез периодични изследвания и ползването на контрацептиви. В

България, законът не регламентира проституцията, тоест тя нито е забранена, нито разрешена. Наказуемо е единствено даването на помещение за този вид работа и сутеньорството. Работата на терен е затруднена, поради честата смяна на местата, където момичетата предлагат секс услуги. Все пак нивото на разпространение на ХИВ/СПИН е ниско сред тази целева група благодарение на екипите от сътрудници на терен, здравнообразователното ниво на „секс работниците“ се повишава непрекъснато.

- Мъже правещи секс с мъже /МСМ/ – това е специфична и затворена група, която обхваща не само гей общността, но и мъжете, които са имали контакт с представители на собствения си пол. С тази група сътрудниците на терен работят основно по отношения превенция на ХИВ/СПИН и СПИ.

- Хора със зависимости – това също е затворена в себе си общност, която е силно стигматизирана от обществото и преследвана от представителите на закона. Това прави представителите на групата подозрителни към всеки външен човек. С тази група на терен се работи по отношение намаляване на щетите от употребата на наркотичните вещества, превенция на ХИВ/СПИН и мотивиране за лечение на зависимостта.

- Мигранти – в страните от Западна Европа работата с нелегалните емигранти е добре развита. Те също са силно затворена общност и контактът с тях на терен става с помощта на културни медиатори, които знаят езика. С хората напуснали родината си се работи по отношение легализиране на престоя, обучение в език, продължаване на образованието на децата.

- Млади хора в риск – това е доста широко група, с която се работи основно по отношение сексуално и репродуктивно здраве и превенция на употребата на наркотици. Обикновено терените за работа са младежки парти клубове, компютърни клубове и концерти, като се използва метода „Връстници обучават връстници“. Ефективността му се дължи на това, че работата се извършва от доброволци в младежка възраст, които осъществяват бърз и успешен контакт поради еднаквата или близка

възраст с другите млади хора.

4. Видове услуги:

Международният и българският опит показва, че с най-висока степен на необходимост са услугите от здравно, социално и образователно естество. В зависимост от целевата група работниците на терен могат да предлагат безплатно игли и спринцовки, презервативи, здравно образователни материали, медицински изследвания и прегледи, придружаване до институция, обучения. В някои случаи е добре да се предлагат храна, топла напитка, дрехи, обезболяващи лекарства. Стандартите в работата на терен показват, че наличието на **превозно средство /микробус, автомобил/,** повишава количеството и качеството на работа, като съкращава времето на придвижване и предоставя възможност за контакт в защитена от хорските очи от външни влияния среда. Ефективността от работата ще се повишава, ако организацията предлагаща услуги на терен стопанисва и център, където представителите на групата в риск, с която се поддържат отношения може да потърсят подслон, храна, социална и юридическа консултация и психологическа подкрепа. Много организации работещи на терен в страните от Европейския съюз предлагат стаи за консумация или защитени стаи, в които хората инжекционно употребяващи наркотици могат да поставят дозата си със стерилни инструменти в сигурна среда.

5. Компетентност на работниците на терен:

За да е успешна работата на терен, сътрудниците изпълняващи обхода /уличните работници, мобилните работници/ трябва да имат следните познания:

- Знания за спецификата на целевата група – всяка от групите в риск има свои характеристики, с които всеки работещ на терен трябва да се съобразява – субкултура, комуникацията между членовете, отношения с властта. За да си адекватен в процеса на работа е необходимо да разпознаваш жаргона/сленга на целевата група.

- Знания за места, където се събират целевите групи – работникът на терен трябва да „има око“

да разпознае местата по остатъците от целевата група – захвърлени употребени игли и сприпцовки, подредени като легло кашони дават подробна информация за това какъв човек може да срещнеш.

- Знания за часовете, в които се събират целевите групи – тази информация играе важна роля в планирането, организирането и безопасността при работа на терен. В зависимост от това дали ще се осъществява обход в светлата или тъмната част от денонощието може да се планира броя хора, които екипът ще срещне, различните опасности, които биха могли да възникнат. Например един нощен концерт в парка е по-опасен, от един сутрешен аутрич на зимната пързалка.

- Знания за собствената личност – всеки сътрудник на терен трябва да притежава личностни качества, знания и умения, които да му позволят да изпълнява професионално задълженията си. Работниците на терен трябва да умеят да се справят с вътрешните си съпротиви, да разпознават трансфера при общуването, да умеят да поставят граници.

- Знания по отношение предлаганите услуги – сътрудниците на терен трябва да са подготвени да отговарят на въпроси свързани с предлаганите от тях услуги. Например да отговори компетентно на въпрос за начини за заразяване с различни болести, да е наясно кои институции или НПО могат да съдействат на клиента по проблем от различно естество, къде клиента може да си направи безплатни изследвания и къде да си извади документ за самоличност.

- Знания за собствената безопасност – обходите се осъществяват от двойка и в зависимост от целевата група може да е препоръчително тя да е разнополова. Планирането на собствената безопасност започва от запознаване с прогнозата за времето. Мобилната работа или работата на терен се извършва целогодишно в различни часове на денонощието. От изключителна важност е облеклото на сътрудника да е удобно и практично и същевременно да е съобразено със сезона. Важно е всяка двойка да има телефон за връзка с офиса или ръководителя на екипа. Всеки обход е необходимо да се планира като времетраене и ако има забавяне отново да

бъде уведомен ръководителя. Дезинфектантите вършат добра работа, особено, ако работникът на терен е в досег с мръсни предмети, а наблизо няма течаща вода.

6. Нашият опит:

Сдружение „Деца и юноши“ започва работа на терен през 1995 година, когато съвместно с английската фондация „Childhope“, уличните социални работници стартират ежедневните си срещи с **децата на улицата**, които се събират на Централна гара и Халите. Целта на тези т.нар. обходи беше да се предложи алтернатива на саморазрушителното поведение на тези деца, като се привлекат към приюта „Вяра, Надежда и Любов“.

През 1999 година екипът от социални работници увеличи опита си започвайки работата на терен с **млади хора в риск**. Ежедневно екипи на Сдружението обикаляха централните и крайни райони на град София и се срещаха с младежи в нужда като им предлагаха възможност да променят живота посещавайки Дневен младежки център „16+“. В този Център те можеха да задоволяват базовите си потребности от подслон, топлина, храна, баня и да споделят в защитена среда проблемите си. Съдействахме на младежите посетили „16+“ за търсене на работа, за продължаване на образованието, за записване на професионален курс. Арт-ателиетата даваха възможност за изява в областта на музиката, рисуването, гърнчарството. В компютърният клуб придобиваха умения, които им бяха полезни в живота.

Постепенно ситуацията на улицата се променяше – децата на улицата започнаха да се прибират в домовете си, обикновено паянтови постройки в крайни столични квартали. Там оставяха работеното през деня, за да започнат отново, на следващия ден същият убиващ детството им цикъл. Младежите също започнаха да намират място за пренощуване в подобни оформени мини гета.

От 2009 година след анализ на нововъзникналата ситуация нашите усилия се насочиха към работа с **младежи и деца на семейства в риск общността**.

Целта, която си поставихме беше превенция на попадането на улицата.

През 2010 година Фондация „ОАК“ финансира проект на Сдружение „Деца и юноши“ наречен „Цялостен модел за работа с деца и семейства“. В този проект мобилната социална работа беше основен инструмент, чрез който се постигнаха поставените в него цели. Началото беше интригуващо, защото се срещнахме с колеги от британската неправителствена организация The PPP, /„Pupil’s Parents Partnership“/ организация от град Лондон, с които обменяхме идеи и опит в столицата на Великобритания, а също и през целия последващ период на изпълнение на проекта. Това, което изключително много ни впечатли беше теоретичната рамка на организацията, която всички служители възприемат като своя. Тази рамка е базирана на основата на Рефлексивната практика – това е способността да се разгледа личната история на детето и да се прецени влиянието на различните възможни решения върху неговото бъдеще, като същевременно тя е не-репресивна практика, а това е способността да имаме предвид отношенията между нас и клиентите, включително и предразсъдъците при взаимодействието между двете страни, а също и мулти-дисциплинарна – това пък е способността да се мисли професионално и да се работи в екип със специалисти от различни дисциплини.

Рамката подчертава значението на различните човешки качества, като **честност, почтеност, доверие и устойчивост/гъвкавост при различни трудности във времето /резилиънс**, които са в основата на човешките отношения и от решаващо значение при предоставянето на услуги. Комуникацията между хората е важна и се базира на отношения на **равнопоставеност, толерантност, грижа и емпатия**. Колегите от PPP, бяха усмихнати и добронамерени по време на нашите срещи и с дълбоко убеждение в своята правота казваха, че **чувството за хумор** е основополагащо условие за разчупване на ледовете и за спечелването на доверието на човека срещу теб.

Така теоретично подковани, въодушевени от обмена на идеи и сигурни в нашата практическа подготовка

ние започнахме работа по проекта.

Влизането в различните махали и придобилите популярност като „джобове на бедност“ мини гета беше успешно. Подходът ни беше различен – на едни места влизахме по класическата схема чрез ромския лидер, на други търсихме за съдействие училището като институция, която въпреки ударите на времето продължава да бъде е авторитет, а на трети чрез децата, които познавахме от нашите обходи по улиците на града. Индивидуалните проблеми на хората бяха различни, но общите не ни изненадаха – високо ниво на безработица сред родителите, която се дължи на обикновено ниския образователен ценз, и обусловената от всичко това перманентна бедност. В една от махалите голям брой от децата не бяха записани при лични лекари. Но...положителните тенденции бяха повече – желанието на децата и родителите да посещават училище, НИСКОТО ниво на раждаемост сред по – младите семейства, желанието на хората да се реализират извън махалата, в голямото общество. В тази ситуация ни се наложи за първи път да си припомним за уроците от Лондон и в частност за **не-репресивната практика – наложи ни се да се справяме с предразсъдъците** – нашите и на хората, които стояха срещу нас и смятаха, че ние ще бъдем поредните „гаджо“, които ще използват проблемите им, за да се облагодетелстват.

На базата на този анализ решихме да съсредоточим усилията си в две махали:

- В квартал „Орландовци“ започнахме работа със семействата за записване на малчуганите на детска градина и училище. Важен приоритет за нас беше записването на лични лекари на децата и провеждането на задължителните имунизации и ваксинации. Успехът на този аспект от дейността се дължеше на ползотворния контакт с личните лекари през целия период на проекта. Екипът ни смята, че родителите придобиха увереност да контактуват с лекарите на децата си и знания за необходимостта да се провеждат редовните и задължителни ваксини и имунизации.

- В квартал „Христо Ботев“ започнахме работа в 94

СОУ „Димитър Страшимиров“, където се срещаме с децата, родителите им и учителите им. Две поредни години там организирахме с помощта на директора **летни училища за деца с образователни затруднения**. Заниманията се водеха от учител от училището. Родителите започваха постепенно да ни вярват, а когато разговаряха с „жив“ психолог и работа с децата им започна и логопед успяхме наистина да се „срещнем“. Двамата специалисти бяха част от екипа на Сдружение „Деца и юноши“.

Интересен епизод от нашата работа на терен и всъщност първият момент, при който разбрахме, че сме спечелили доверието на тези хора, беше влизането ни в ромските махали по време на събитията в село Катунца през месец септември 2011 година. Чувството беше много особено, защото трябваше да балансираме нашите емоции и тези на хората от махалата и да действаме разумно, за да не жертваме добрия контакт между нас. В очите на хората от гетото ние бяхме „добрите други“, които трябваше да донесат хубавата новина, че всичко лошо се е разминало, а престъпниците ще получат справедливо наказание. В крайна сметка след много напрежение и страх всичко отшумя и работата навлезе в нормалното си русло. **Изводът за нас беше, че не трябва да позволим конюнктурни събития да разрушават отношенията с хора, на които сме успели да спечелим доверието.**

Ефективността от редовната работа на терен пролича най-ясно през летните месеци на 2012 година. Тогава възникна напрежение в една от ромските махали на град София, породено от информация в общественото пространство за деца живеещи с ХИВ вируса. Това нарушаване на правата на заразените деца /обявяването на имената им/ отново постави успехите на работата ни под въпрос. Хората от махалата се страхуваха, както от възможността да станат жертва на болестта, така и поради факта, че всички живеещи там ще бъде дамгосани. Обществото нямаше ясна позиция по въпроса и беше склонно по-скоро да осъжда тези деца. Все пак, благодарение на продължителната работата в тази общност и на вече изградените ни доверителни отношения с голям брой семейства,

Сдружение „Деца и юноши“ имаше ключова роля в действията предприети от Столична община, Министерството на здравеопазването и Държавната агенция за закрила на детето. Масщабните усилия от страна на държавните и общински органи по отношения на здравето на хората в кварталата се увенчаха с успех, защото екипът ни, в партньорство с други неправителствени организации /Инициатива за здраве, Фондация „Здравно и социално развитие“, Сдружение „Равноправни и равни“/, беше спечелил доверие благодарение на честните взаимоотношения. Това доказва още веднъж ефективността на **мулти-дисциплинарната практика от рамката на PPP – взаимодействието между различните специалисти повишава качеството на свършената работа.**

Мобилната социална работа е от ключово значение за развитието на успешни услуги в общността. Спазването на принципите и практиките на отношения клиент – сътрудник на терен я превръщат в мощен инструмент за изграждане на доверие.

„Гаджо“ – в ромския език название на всеки не-ром.

ЗДРАВЕ, МЕДИЦИНСКА ПОДКРЕПА И ПРОФИЛАКТИКА

Дима Памукова

Работя в Дневен център „16 +“ към Сдружение „Деца и юноши“ като медицинско лице. Центърът се посещава от деца, семейства и младежи, които търсят подкрепа по отношение храна, облекло, здравна помощ, социални и юридически консултации, образование. През дългия период в който работих тук се срещнах с много деца, юноши и техните семейства от уязвими групи, които живеят в кв. „Орландовци“, кв. „Филиповци“, кв. „Христо Ботев“, кв. „Редута“ и от много други квартали на гр.София и областта с различна здравна проблематика.

В Сдружение „Деца и юноши“ насоката на работата ми е свързана с няколко направления на моята професионална сфера:

- Медицински услуги и профилактика;
- Лечение;
- Извършване на противохепатитни и противогрипни ваксинации;
- Изследвания за болести предавани по сексуален път и други специфични изследвания;
- Консултации и лечение съвместно с други здравни заведения;
- Прекъсване на бременност и проследяване;
- Здравно образование;
- Ежедневни консултации по здравни проблеми;
- Профилактични изследвания на чревни паразити;
- Санитарно-хигиенни мероприятия, материали;
- Медицинска помощ при спешни състояния.

Медицински услуги и профилактика

За всеки новопостъпил млад човек и родител на дете в Дневния център към Сдружение „Деца и юноши“ се изисква да се направят профилактични изследвания на HIV, Wass, Mantu и хепатитни маркери. За тази цел ги насочваме за безплатни изследвания в *Център за сексуално здраве на ул.*

„Самуил“ № 111. В останалите здравни заведения на територията на гр. София изследванията се заплащат.

Изследванията провеждаме 2-3 пъти годишно и ако има съмнения или някакъв здравословен проблем, се започва лечение.

На всички клиенти/в това число и на децата – по съответния законов ред/ и персонала регулярно се извършва проба „Mantu“, както в Дневния център, така и в *ОДПФЗБС /Областен диспансер по пневмофизиаатрични заболявания без стационар/ на ул. „Св. Св. Кирил и Методий“ № 78.* Тази профилактика се налага предвид естеството на заболяването туберкулоза. По данни на Световната здравна организация днес туберкулозата е най-масовото инфекциозно заболяване в световен мащаб. Друг вид изследвания, които се провеждат в *ОДПФЗБС* са – проба хрчка, рентгенография на бял дроб и сърце, биохимични изследвания на кръв, ако се налага повтаряне на проба „Mantu“. При положително манту се налага профилактика с таблетарна форма на лекарства изписани. Имаме случаи на настаняване на болни в други здравни заведения като *Болница за белодробни заболявания „Св. София“* – гр. София.

От добрата информираност на екипа и правилното поведение на родителите на децата и на младежите посещаващи ДМЦ „16+“, зависи да се предпазим от заболяването и да се потърси навременна лекарска помощ при оплаквания.

Сексуално предавани инфекции

В медицинския кабинет има чести посещения на млади хора с инфекции предавани по сексуален път. Това са болести, които се причиняват от бактерии, вируси, гъбички и ако не се лекуват навреме и достатъчно ефективно могат да предизвикат стерилитет и други сериозни усложнения. В медицинския кабинет идват много хора от уязвими групи, които желаят да се изследват за ХИВ/СПИН. HIV вирусът се предава по сексуален по кръвен път, както и от майка на бебе, чрез кърмата. Инкубационния период до изявата на заболяване

може да бъде до 10 години.

В практиката ми на медицинско лице се сблъсках със случай, при който младо бременно момиче сподели, че резултата ѝ от изследването за ХИВ е положителен. Това момиче е и майка на деца, с които работим. Заедно със социалните работници и момичето се насочихме към *Националната потвърдителна лаборатория*, за да проверим резултата. За съжаление резултатът и се оказа положителен. От там ни изпратиха до *Инфекциозна болница*, където записахме час за допълнителните изследвания, които бяха след около месец и половина. При тези изследвания се измерва вирусния товар и се решава дали да се премине към приемането на лекарства или да се изчака. Същевременно момичето роди. За радост детето се оказа здраво. В момента момичето приема редовно лекарствата си и се чувства добре.

В ДМЦ „16+“ има няколко случая на майки, които са с положителни хепатитни маркери. Консултирани са отново с *Инфекциозна болница*. Продължаваме да ги подкрепяме да бъдат добри родители на своите деца.

Превенция на заболявания предавани по сексуален път

В Дневен младежки център се осъществява превенция на сексуално предавани инфекции за хора от уязвими групи. Превенцията се състои в консултиране за начините на заразяване, провеждане на беседи, раздаване на презервативи и стерилни комплекти за инжектиране и на здравно-образователни материали.

Бременност, прекъсване на бременност

В медицински кабинет на Дневния център подкрепят голям брой млади жени от уязвими групи за извършване на профилактични гинекологични изследвания, проследяване на бременност и организиране на раждане.

През периода на осъществяване на проекта „Цялостен модел за работа с деца и семейства“, най-често за прегледи и изследвания на гине-

кологични заболявания на младите майки сме работили в много тясно сътрудничество с: *Втора градска многопрофилна болница, Първа акушеро-гинекологична болница „Света София“, Университетска акушеро-гинекологична болница „Майчин дом“, Втора специализирана акушеро-гинекологична болница за активно лечение „Шейново“, Център за сексуално здраве на улица „Цар Самуил“ № 111, Диагностично-консултативен център „Уромед – 2001“*. Всеки вторник следобед *Център за сексуално здраве* предлага безплатен гинекологичен преглед. В *Първа акушеро-гинекологична болница „Света София“* по програма на Столична община се правят безплатни изследвания и прекъсване на бременност за момичета от уязвими групи.

Проследяването на бременността на младите майки се описва в здравните картони, а няколко пъти по време на бременността те се консултират с гинеколог, който назначава определени изследвания и организира настаняването и документалното уреждане на раждането. Сдружение „Деца и юноши“ съдейства с придружаване на бременната жена до медицинското заведение и при необходимост закупува бебешки принадлежности, дрехи, памперси. При заболяване на дете и невъзможност майката да закупи лекарства медицинското лице към Сдружението изпълнява и рецепти.

Усложнения

По време на проекта „Цялостен модел за работа с деца и семейства“ се сблъсках със случай на дете с хирургичен проблем. На момиченцето с вродена аномалия се наложи да се постави Anus preter. Тъй като майката нямаше финансова възможност, Сдружението, заедно с партньорите ни от Сдружение „Будно сърце“ осигуряваше периодично, предписаното от лекарите адаптираното мляко Aptamil 1. Това е мляко за деца, които не могат да усвояват нормалното майчино мляко. След достигането на определена месечна възраст и най-вече тегло на детето се направи нова оперативна интервенция за връщане на изходното положение и anus preter беше премахнат. През целия предоперативен период и след това оказвахме

съдействие, съветвахме, подкрепяхме и насочвахме младата майка за правилно обгрижване и подготовка за предстоящата операция.

Здравно образование

Ежедневно за консултация в медицинския кабинет на Сдружение „Деца и юноши“ преминават по 3-4 човека. Най-честите споделяните заявки са свързани с:

- разясняване на резултати от изследвания;
- консултиране по въпроси за детското хранене и грижа за кърмачето;
- консултиране и информиране за места за лечение на хора със зависимости;
- консултиране по въпросите свързани със сексуално предавани инфекции, включително ХИВ/СПИН;
- борба с кожни инфекции и паразити;
- провеждане на изследване „Mantu“ и др.

Стоматологични услуги

Голяма част от членовете на семействата от уязвими групи са със стоматологични проблеми. Понякога, в моменти на остра болка при някое дете ползваме услугите на зъболекарските кабинети в *17 Диагностично-консултативен център*. Пълно излекуване на зъбните проблеми на практика не може да се осъществи, тъй като това е много скъпо, а имаме и случаи на несериозно отношение към собственото здраве или към здравето на детето – невявяване на уговорена среща от страна на родител.

Заболявания на горни и долни дихателни пътища

Най-голям е броят на децата, родителите и младежите от уязвими, които посещават Дневен център „16+“ с оплаквания за заболявания на горни и долни дихателни пътища. При необходимост, клиентите се придружават за консултация с тесни специалисти до *Болница за белодробни заболявания „Св. София“* и *ОДПФЗБС /Областен диспансер по пневмофизиатрични заболявания без стационар/*

Ежегодни профилактични изследвания за чревни паразити

Всяка година *СРИОКОЗ /Столична регионална инспекция за опазване и контрол на общественото здраве/* предоставя на Дневния център „16+“ предписание за провеждане на задължителни противоепидемични мерки. Медицинското лице взема фекални проби на деца и юноши посещаващи Центъра. Пробите се придружават със списък в два екземпляра до 48 часа след вземането им в *отдел „Паразитология“* към *СРИОКОЗ* на ул. „Враня“ № 20. Опаразитените лица се лекуват по писмено предписание на отдел „Паразитология“. Тежък епизод за мен и за социалните работници беше момента, когато се организира летен лагер за децата от квартал Орландовци. Оказа се че не малка част от децата включени в списъка за лагера бяха заразени с хименолепидоза /миша тения/ и/или ламблия. Това наложи спешни мерки по отношение закупуване на лекарства и нова организация на планирания отпих. В крайна сметка заразените малчугани останаха в София, а на тяхно място бяха заведени деца от квартал „Филиповци“.

Ваксини

Ежегодно през есенния период за клиентите и персонала на Дневния център „16+“ се извършва профилактика на респираторни заболявания чрез поставяне на ваксина *„Инфлувак“*.

Санитарно-хигиенни мероприятия

В нашата ежедневна работа основно правило е да се спазва висока лична хигиена и хигиена на всички повърхности в Дневния център и в автомобилите на Сдружение „Деца и юноши“. Ето защо по изготвена процедура за употреба най-често се използват препарати за дезинфекция на ръце е *Дермасепт* или *HMI SCRUB AL*, течен сапун *bulix*, за дезинфекция на повърхности – плотове, кухненска мебел, бюра, санитарен фаянс и под – *HMI PROFIK*, *HNI UNI S* и за баня и тоалетни *Danex WC*, *Elfi WC* и др.

Работата с деца и юноши от уязвими групи е трудна, различна от кабинетната дейност.

		:-)	ПЪТ КЪМ ЗНАНИЕ И ПОЗИТИВНА ПРОМЯНА

Медицинският кабинет към Сдружение „Деца и юноши“ е само една важна част при работата с всеки индивидуален случай. Много повече време, като медицинско лице обаче посветих на работата ми на терен, заедно с моите колеги социални работници. За да бъдем успешни в съвместната ни работа с родителите на децата се изисква много взаимно уважение, търпение и индивидуален подход при всеки конкретен случай.

ПРЕЗ ПОГЛЕДА НА ПСИХОЛОГА

Димитрина Проданова

Вече 13 години ежедневието ми минава с деца. Това е моят избор. Правя го с удоволствие и благодаря за щастието, че всеки ден ме среща такава удивителни светове чрез децата. Обичам срещите си с тях и всяка една ме вълнува и докосва емоционално, тъй като е нова, различна, интригуваща... В Сдружение „Деца и юноши“ насоката на работата ми е свързана с няколко направления на моята професионална сфера:

- **Психодиагностика на деца;**
- **Психологическо консултиране на родители и други значими възрастни, ангажирани с отглеждането и възпитанието на децата;**
- **Психологическо консултиране на деца.**

Акцент и отправна точка

През последните 3 години се срещнах с десетки деца и родители от ромски произход, живеещи в кв. Орландовци и кв. Христо Ботев, гр. София и установих, че това са хора от един етнос, но с коренно различен социален статус и потребности.

Първите /от Орландовци/, поради по-слабата си въввлеченост в посещение на учебни заведения, /детски градини и училища/, поради по-ниския образователен ценз или липсата на такъв и на самите родители, са на други нива от развитието си. Потребностите на тези деца са много повече битови, свързани с оцеляването им – храна, подслон, дрехи, чисто физическо ежедневие в сурови климатични условия, без вода и често без електричество...

Докато децата от кв. Христо Ботев са предимно от семейства, които активно работят, имат самостоятелно жилище и както родителите, така и децата имат образование и изключително позитивно отношение към Институциите, свързани с него.

Ако потребностите на първите, са по-скоро базисни, то вторите вече имат афинитет да задоволяват потребност на по-високи нива като чувство за принадлежност към група от хора със сходни интереси, ангажираност към дейности, които предполагат развитие и надграждане, създаване на близост със значими близки и т.н.

Специфика на работата

Тъй като тук се работи с деца от малцинства, предимно от ромски произход, тези методи бяха прилагани и в нестандартни ситуации и то не винаги в терапевтична обстановка, предполагаща пълна защита и конфиденциалност. Работата си провеждах, както в кабинет в Дневния център на Сдружението, така и „на терен“, а именно - в кв. Орландовци, където се отглеждат децата буквално на улицата, както и в 94 СОУ в кв. Христо Ботев, където се обучават голяма част от тях.

Психологическата работа с деца от малцинствен произход има своите специфики – тя е динамична, предполага умения за справяне с кризисни ситуации и за отреагиране на момента.

Динамика в семейните отношения. Особенности на родителите от малцинствен произход

Силно впечатление в този етнос прави водещата, доминираща фигура на Майката, която обикновено е този родител, който задава правилата и изисква тяхното спазване. Бащата преобладаващо е ситуиран в ролята на „Доброто Ченге“. За бащите си децата говорят с изключителна топлина и силна привързаност. Бащите в тези семейства, дори и да са ангажирани професионално, също са силно привързани към децата си и държат на комуникацията си с тях. Майка е тази, която предимно държи за образованието и контролира този процес, както и отговаря за възпитанието на момичетата, ако има дъщери и акцентът тук е: „да знаят как да си гледат и поддържат къщата“. А Бащата, по думите на повечето деца „е за игра и забавления. Тати никога нищо не ми е отказал. Той ми купува всичко. Играе много с мене.“ Голямо значение за децата има и разширеното

им семейство. Обикновено те живеят съвместно с баби, дядовци, лели и чичовци и братовчеди. Когато родителите са в невъзможност за справяне, получават подкрепа от близките си. Наблюдава се силно чувство на солидарност, взаимопомощ и в семействата има принцип на взаимозаменяемост. Това създава у децата усещане за сигурност и защита. Тоест ролите в семейството са по-флуидни и не така ригидни, като семейства извън този етнос, в които се акцентира върху патриархалния модел.

Особености на децата от малцинствен произход

Самите деца са преобладаващо с по-нисък праг на фрустрация, с по-слаби нива на: концентрация и разпределяемост на вниманието. Наблюдават се силно изявиени себесъхранителни и консумативни тенденции /„другите са ми длъжни“/, както и страхови изживявания и наслагвания на психотравми с години, за които децата нямат изградени социални умения да споделят и обсъждат.

При групова работа, децата са склонни да влизат в конкурентни взаимоотношения, като не проявяват толерантност и търпимост спрямо различията на околните. Наблюдава се силна фиксация на фазата на егоцентризъм, дори и при значително по-големи на възраст деца. Трудностите са в способността за отчитане на чуждата гледна точка.

Когато обаче, детето е ангажирано в учебна дейност /кв. Христо Ботев/, тези тенденции не са така изявиени, тъй като Училището като институция се явява мощен фактор за усвояване и трениране на социални умения, както и защитник за тези деца и за съхраняване на тяхното детство.

Страхови изживявания на децата

При много от децата бяха идентифицирани силни страхови изживявания. Макар и трудно, поради неувоени социални умения за споделяне, децата отразиха кошмари, свързани със: загуба, изоставяне, катаклизми: /особено зачестиха след земетресението на 23 май 2012 г./, змии, нашествия от извънземни и др.

Много от децата споделяха, че се страхуват

от болести, особено такива, които членове на семейството, а и самите деца, бяха преболедували – тежки инфекции, туберкулоза. Страх предизвиква и загубата на близки на твърде млада възраст, отново в следствие заболявания, които в наше време са лечими, но поради немарливост, слаба хигиена и липса на здравна култура са непреживени.

Много от родителите /предимно от кв. Орландовци/ имаха страхове, идентични с тези на децата си и заявяваха многократно колко е важно за тях, че имат шанс с тях да работи психолог и нуждата си това да се случва и в бъдеще.

Голяма част от майките споделиха за психосоматични заболявания – високо кръвно, мигрена, стомашни болки, панически атаки. Стана ясно, че много от тях са посещавали психиатър в търсене на помощ за справяне със стреса и с депресивните си състояния.

В крайна сметка, много от майките и към момента се подлагат на самолечение с антидепресанти, което е изключително рисково и още повече задълбочава чувството им за обреченост. Инвалидизира ги, както емоционално, така и чисто физически – нямат тонус, постоянно са в полусънно състояние и не могат да бъдат пълноценни както за себе си, така и за своите деца.

Същевременно, се срещнах и с родители, изключително мотивирани да дадат най-доброто за децата си: „Аз не завърших 8-ми клас, но ще направя всичко, децата ми, ако може да станат и студенти...“ /кв. Христо Ботев/.

Стратегии за справяне със стресови и конфликтни ситуации

Прави впечатление, че репертоарът на тези деца за справяне със стреса и с конфликтни ситуации е много беден. Това е критична зона, върху която може да се работи чисто терапевтично с децата, за да развият своята асертивност.

При конфликти са склонни предимно да прилагат стратегия „Избягване на конфликта“ чрез игнорирането му /но той си остава и чака

разрешение! и „Съперничество“ /въвличат се емоционално в него и в повечето случаи се стига до прояви на физическа и вербална агресия/.

Прави впечатление, че дори и голяма част от момичетата, особено от подрастващите тийнейджърки, са склонни да се въвличат в сбивания и да инициират конфликти.

Повечето деца споделят, че релаксират в активни игри на открито като футбол, народна топка, ластик, каране на колело. Други – чрез гледане на детски филми и игра на компютър. Трети – чрез сън: „като се ядосам нещо, лягам, поспя си малко и ми минава“.

Аспирации и стремежи на децата

Децата от този етнос мечтаят малко. Но когато бъдат стимулирани в това, предимно се ограничават в два избора:

- момчетата искат компенсаторно да бъдат полицаи и „да хващам лошите“;
- момичетата-певици, пеещи чалга, „защото ще съм много красива и всички ще ме харесват“;

От всички изследвани деца, обаче няколко /от кв. Христо Ботев/ заявиха, че искат да станат учители, „защото госпожата ни е много мила и искам да съм като нея“, други две – художнички, а едно момченце на 10 г. заяви мечтата си да свири на тарамбука – „Защото, когато го правя, всички в къщи се веселят и са щастливи“.

Не така обаче стоят нещата в кв. Орландовци, където задоволяването на базисните потребности е приоритетно и за дългосрочни планове и мечти, децата нямат идея.

Същевременно, при работа с по-големи деца – момичета, около 11-12 годишни от кв. Орландовци, правят впечатление изключително бедния ролеви репертоар и блокираната спонтанност. Голяма част от тях вече са въвличени от родителите си в позицията на „втора майка“ в семейството, като майките им изцяло вече са делегирали правата им да отглеждат /битово и емоционално/ по-малките деца в семейството.

Самите деца изпитват страх да мечтаят и дори понякога нямат идея за това. При въпрос към 11-годишно момиче от кв. Орландовци: „За какво мечтаеш?“, след дълга пауза, то отговаря: „Мечтая да си оправя децата – да им изпера и да си ги нахраня...“ А на въпроса: „Как си почиваш?“, отговорът е: „Готвя на братята и сестрите си, така си почивам...И после идва ред пак да им оправям.“.

Идентифицирани критични точки, върху които може да се работи

- Незадоволени базисни потребности на децата от храна, подслон, сигурност /кв. Орландовци/;
- Нисък образователен ценз или липса на такъв на самите родители;
- Негативно отношение или negliжиране на родителите спрямо институциите свързани с образование на децата /детска градина, училище/;
- Ниска или липса на здравна култура на родителите и съответно – на децата;
- Невъзможност или липса на социални умения да се търси подкрепа от държавни и общински институции за решаване на проблем;
- Ценностна система, с изявени себесъхранителни и консуматорски тенденции – „Държавата ми е длъжна“;
- Идентифицирани са множество страхови изживявания у децата, извън нормата за възрастта, провокирани, както от самите родители, така и от начина им на живот;
- Въвличане на децата в ролята на „втори родител“, за отглеждане на по-малките братя и сестри;

Позитиви

- В повечето от семействата, макар и по-близки до матриархалния тип, бащата е ангажиран с отглеждането на децата и е въвличен и емоционално в този процес;
- Разширеното семейство е изключително голям ресурс за подкрепа и справяне, като голяма част

от домакинствата са смесени и децата се отглеждат и с подкрепата на други значими за тях близки хора, което им формира чувство за защитеност и сигурност;

- Все повече родители имат позитивно отношение към образованието и критично отношение към личните си провали: „Аз не учих и не завърших. Но такава грешка няма да допусна с децата ми“;

- Все повече родители имат стремеж да излязат извън общността и да сменят жилището си в „по-спокоен квартал, където да сме сред българи и децата ни да учат в по-добри училища“;

- Преобладаващият брой деца са адаптивни и бързо учат;

- Родителите са с позитивна нагласа спрямо психосоциалната работа и изключително мотивирани за подобно взаимодействие.

Работата с деца от малцинствен произход е работа с деца в риск. Тя е интригуваща, много различна, динамична, нестандартна, експериментаторска. Изисква специфична нагласа, креативност, отворено сърце и най-вече... любов към децата. Защото да накараш едно тъжно дете да се усмихне и да му покажеш, че има „светулки в тунела“, че светът не е мрачно място, а напротив – може да предлага багри, цветове, музика, сбъдване на мечти. Това е вече Щастие.

ОБРАЗОВАНИ ИЛИ УЯЗВИМИ

Подготовка на деца за включване в образователната система

Антония Чиликова

В Сдружение „Деца и юноши“ започнах работа през 2011 година, като педагог. Бях подготвена за тази работа, или по-точно така си мислех, тъй като бях работила преди това и на други места – в Център за обществена подкрепа, в институции. Работила с много деца – negliжирани, без родители, с поведенчески проблеми и много други. Тук задачата ми се състоеше в това, три пъти в седмицата да обучавам деца в различни възрастови групи като се започне от 4-5 годишни, тоест предучилищна възраст и се стигне до 14-15 годишните- младежи, който обаче бяха отпаднали от образователната система твърде рано и една част от тях дори нямаха завършен първи клас. „Лесна работа“ си мислех тогава и изобщо не подозирах, с какви проблеми ще се сблъскам по-късно.

Първата ни задача бе да разпределим децата в три групи. Децата на възраст от 4 до 14 години разпределихме по следния начин като на всяка група дадохме име на плод, така че да се запомни по-лесно от децата и всяко от тях да усеща, че принадлежи на дадената група. На първите – тези на възраст от 4 до 7 години дадохме името Ягодки, на по-големите от 7 до 10 години – Портокали, а на най-големите и по-късно оказали се в най-малобройната група от 10 до 14 години, дадохме името Банани.

Помня първият път, в който с колегите ми посетихме мястото, където живееха тези деца и сигурно никога няма да го забравя. Тогава може би за първи път си дадох ясна сметка, че задачата която ми предстоеше не беше никак лека и трябваше да вложя в нея цялата си енергия, желание и нерви. Това беше една ливада, върху която от картон и всякакви други подръчни материали, бяха построени къщички без вода и електричество. В една такава къщичка или по-точно казано в една такава стая, живееха

много, ама страшно много хора. В близост до къщичките имаше една улична чешма и това им бе единственият достъп до течаща вода. Децата ходеха до тази чешма с всевъзможни съдове и шишета и пълнеха вода, така че майките им да могат да сготвят и изперат.

При разговора с родителите на тези деца, стана ясно, че в махалата живеят предимно жени-майки. Мъжете ги бяха или изоставили, или търсейки препитание за себе си и семействата си, бяха попаднали в затвора. Тези майки бяха неграмотни, не познаваха законите на страната, голяма част от тях нямаха лични документи/изгубени/ или както по-късно при разговори с децата разбрах, че „лихварите“ са им ги взели за залог, за да върнат дължимите суми. Тези хора нямаха личен лекар, да не говорим за зъболекар, а смъртността поради множеството зарази, употребата на наркотични вещества и безразборния и небезопасен секс в махалата не е никак малка.

И така започна първата година от нашата работа. Децата идваха с огромно желание, тъй като Центъра предлага топла баня, нови дрехи и храна, но не това бе нашата основна задача. Искахме да създадем и изградим у децата желание да се образуват, да видят колко необятен е светът на познанието, колко много неща могат да научат и да искат да научат все повече и повече. Но не бяхме осъзнали много прости факти, когато си гладен или в главата ти се въртят хиляди мисли свързани с изкарването на насъщният или как и откъде да намериш желязо, за да го продадеш, или от къде да намериш дърва или гуми, за да е топло вечерта, писането и смятането ти се струват толкова ненужни, толкова излишни. Колко сутрини ги питах, какво са вечеряли и отговора беше един и същ – нищо, и сърцето ми се обръщаше осъзнавайки, че съм тръгнала да образовам гладни деца. Гладни и за храна, но гладни и за внимание, вниманието на своите майки, за хората които срещаха около себе си и които ги гледаха с пренебрежение или съжаление. Идвайки в Центъра на Сдружение „Деца и юноши“ осъзнах, че тези деца не можеха да четат и пишат, много от тях знаеха на български език само по няколко думи

и комуникацията между нас беше затруднена, но в житейски план бяха много по-напред от мен. Знаех, че ако бъда поставена на тяхно място и за седмица, ще умра – било от зарази или от глад, а тези малки същества бяха намерили начин и се справяха с толкова много проблеми, нехарактерни за деца на тяхната възраст. **Те заслужаваха по-добро бъдеще от това на родителите си и това можеше да стане само и единствено чрез учене.**

Първата трудност дойде от невъзможността на тези деца да седят в затворени помещения. Те бяха свикнали по цял ден да играят навън, независимо дали вали или пък е непоносима топлина. Друга основна трудност бе езикът. Някой от тях не знаеха и по една дума на български, аз пък не знаех цигански и ни се налагаше да се разбираме чрез мимики и жестове. Научих се, че за да им бъде интересно и за да имат желание да се научат на нещо не трябва да бързам. Моите представи за резултати тук нямаше да бъдат от полза. Моите фантазии за това какво щяха да научат децата за определеният период от време също не беше от никакво значение за тях. Щяха да се научат и да усвоят основни неща за много по-дълъг период от време, но **важното е, че щяха да се научат.** Да се научат да общуват с други хора, освен в гетото, щяха да се научат да мечтаят и да мислят за други неща освен за хляба.

За мое учудване работата с тези деца ми беше изключително приятна и в един момент осъзнах, че ние заедно доста сме напреднали. Тук не говоря за постижения в областта на науката, а за чисто човешки неща. Вече свикнаха с обръщението „Госпожо“, вече знаеха кое е закуска, кое е обяд и кое вечеря, вече разпознаваха чин от стол, черно от бяло, на котката казваха котка, а не мачка както в началото. Малко по малко, стъпка по стъпка те се превръщаха от „дивни зверчета“ в любознателни деца и това ме вдъхновяваше. Все повече започвах да ми разказват за семействата си, за навиците и обичайте си. Разказвах с желание от една страна защото за първи път, някой се интересуваше от тях и от техния начин на живот, а от друга страна виждаха в мен, човек който не се интересува от тях просто ей така, а защото му е интересно да се сблъска с друг

начин на живот, който искрено се интересува от техните обичаи и порядки.

Края на лятото настъпваше, а с него идваше трудния процес на записване в училищата. За екипа на Сдружение „Деца и юноши“ на първо място бе училищата да са колкото може по-близо до дома на тези деца, защото в противен случай означаваше, че поради ред причини и различни обстоятелства децата няма да могат да посещават учебните часове. Близките училища за жалост отказаха да приемат децата, тук проблемите и причините са много. От една страна Директорите се страхуваха, че записването на повече роми в техните училища, ще принудят част или дори голям процент от родителите -българи да отпишат своите деца. От друга страна училищата до този момент не бяха работили заедно със Сдружение „Деца и юноши“ и си представяха нашата съвместна работа да престане в момента на записването на децата в училище. Малко по-късно те ни опознаха и разбраха, че това няма да се случи. За щастие и благодарение на решителността и непреклонността на екипа ни записахме децата в по-отдалечени училища, който ги приеха с голяма доза съмнения. Разбира се беше ни ясно, че децата няма как да посещават редовно учебните часове, защото нямат превоз. Това наложи на екипа ни нов график. Дватамата ни колеги-социални работници се разпределиха и всеки от тях вземаше от дома им децата, завеждаше ги до училище, предаваше ги на класните им ръководители, подсигурява им обяд и след училище ги връщаше къщи. Тази процедура по взимане на децата от училище и завеждането им по домовете се повтаря всеки учебен ден.

Едно от големите момичета трябваше да премине тест за първи клас и да бъде записана директно във втори. Знаех, че с писането няма да има никакви проблеми, можеше и да смята дори и с трицифрени числа, но имаше един проблем. Смяташе, ако до числото беше написано или се споменаваше лева, иначе не можеше. Числата за нея не бяха нищо друго освен пари. Заедно с нея пристигнахме в деня на изпита в училище. Личеше си, че е много притеснена в същото време беше и много любопитна, да види класните стаи и другите деца. По време на изпита

в стаята освен мен и детето, присъства и психолога на училището. Премина през писането и четенето, остана само математиката, виждах че психолога на училището остава с много добри впечатления от представянето на детето. Дойде ред и на задачите и тук засякохме. Не можа да сметне дори 10+5. Усетих напрежение в психолога, който заяви, че без тези елементарни знания детето не може да премине във втори клас и ще трябва да постъпи в първи. Почувствах се толкова притеснена, все едно самата аз съм на изпит, дори повече от това. Та това е нещо, което тя умее със сигурност, си мислех в онзи момент. Предложих на психолога да опита същите задачи, дори и по-сложни от тях, но като прибави и магическата думичка лева. Пред очите ми се случи пълна метаморфоза – първата задача реши с леко притеснение и след това се отпусна, останалите задачи реши без проблем, като се пошегува на една задача с изваждане, че циганите са свикнали само да получават, не и да дават, затова тя не може да изважда, след което се засмя и пресметна задачата правилно.

Помня началото на учебната година и как учителките започваха с оплакванията още щом ни видеха – „вашето дете яде тоалетна хартия“, „вашето дете си събува гащите в час и започва след това да мете цялото училище“... Имаше и такива оплаквания и те не бяха малко, но пък имаше и похвали. Голямо щастие и гордост бе за мен когато учителите се хвалеха с децата. Когато виждаха колко труд и усилия полагат, за да бъдат наравно с останалите ученици, колко им е трудно след училище в къщи или стая пълна с поне още пет-шест деца да се отделят, за да успеят да си напишат домашните. Колко е трудно, когато живееш с толкова много хора и то на различна възраст да се наспиваш и сутрин да си в добра форма.

В този ред на мисли веднъж при един от разговорите ми седно от децата – то най-бързо и лесно усвояваше учебния материал и беше крачки пред останалите деца дори в класа си, то сподели, че вечерно време среща сериозни трудности да убеди баба си да я остави поне един час на мира, за да успее да си напише домашната работа. Детето с видимо

задоволство след това ми каза, че тя е единствената която разпознава буквите и може да чете в цялата къща. Момичето не пропускаше удобен случай да напомни, че е умно и може да чете и пише при всеки удобен момент, както на баба си, така и на останалите по-големи от нея деца в къщата. Виждах как самочувствието в нея назрява, как самооценката и се покачва и бях доволна от това.

Няма да забравя обаче един ден заедно с колегата отидох да взема децата, тъй като имах уговорена среща с една от преподавателките в училището. Тя ми каза, че детето се справя много добре с учебния материал, че няма никакви забележки към нея спрямо поведението и държанието и както към другите деца така и към колегите ѝ, но ме помоли, ако може детето да не идва в такова състояние на училище. Не разбрах думите ѝ за какво състояние става въпрос, но в този момент класа на момичето излезе от физкултурния салон и разбрах какво точно имаше предвид тя. Децата бяха подредени по едно в редица нашето момиче беше най-отзад. Беше облечена с някакъв сив панталон, който видимо беше доста по-голям, и тъй като няма колан бяха и го превързали на кръста с някакъв коноп. Беше с мръсна и чорлава глава сякаш не се беше ресала от месеци, но най-ужасяващото бе в цялата тази картинка наведената към земята глава и срама, който се виждаше, че детето изпитва пред останалите съученици. Когато ни видя детето побърза да се качи в колата, за да не бъде гледано от останалите. На въпроса ми защо е облечена така и защо не се е ресала, момичето ми отговори, че дрехите които сме и дали са за пране и нямало кой да ги изпере, а не се е ресала, защото сутринта е нямала време. В такива моменти съм изпитвала истински гняв към тези родители. Питала съм се как е възможно да не желаят децата им да учат и да се развиват, как е възможно да ги заробват по този начин да живеят в мизерия и немотия без опит и шанс да се преборят с и без това нелекия живот. Но след това се замислях и си давах сметка, че тези родители са неграмотни, живели са целият си живот по този начин и на подобни места. Те искат децата им да живеят по-добре, но за тях като че ли това по-добре нямаше реални и ясни очертания и

измерения. Те се гордееха с това, че децата им са на училище, но за тях беше по-важно, че благодарение на служебните бележки издавани от училищата, ще си получат детските. Те се радваха на новите знания на децата си, но в същото време децата им трябваша повече в къщи, за да изкарват заедно с тях хляба. Може би за нас това беше нечестно спрямо децата и тяхното бъдеще, но това бе реалния живот.

И така малко по малко първата учебна година приключи. Вече бяхме понатрупали самочувствие и опит и сега нещата изглеждаха една идея по-лесни. Всички наши ученици успешно завършиха класа си, а за част от децата в квартал Христо Ботев посещаваха и лятно училище, с което децата които имаха пропуски можеха лесно да ги наваксат. Напредъкът бе и в това, че в края на учебната година макар и малка част от родителите бяха въввлечени във взимането на децата от училище. Това на пръв поглед не е никакво постижение, но като осъзнавам ясно колко убеждения и разговори бяха нужни за да се случи това, наистина е успех.

В началото на следващата учебна година нещата бяха много по-лесни. Сега училищата сами ни търсеха с надежда да запишем децата в тях. Вече познавах работата на Сдружение „Децата и юноши“ и бяха опознали нашата прецизност и отговорност. И така се започна от начало старата процедура с возенето на децата, но и това вече не беше проблем за нас – вече бяхме свикнали. Очакваше една по-тежка ситуация, която за момент разклати сигурността на учебния процес на децата. През месец декември 2012 къщите на голяма част от децата в квартал Орландовци бяха разрушени. В един момент се оказва, че ние дори не знаем къде са децата и техните родители. Имаше различни слухове, но децата така или иначе не се появяваха на училище. След множество срещи със социални работници от ОЗД, с представители на общината и други неправителствени организации успяхме да разберем къде са настанени децата и техните родители и сега нещата са нормализирани.

В същото време в кв. Христо Ботев през лятното училище за тези две лета преминаха 35 деца. На

всяко дете бе изготвена педагогическа оценка и видяхме слабостите и определихме върху, какво детето трябва да набляга повече. И точно върху тези трудности и слабости се работеше по време на лятното училище. Децата от квартал Христо Ботев бяха много мотивирани, както те, така и техните родители спазваха децата да са в точно определен час в класните стаи. Също така родителите присъстваха почти винаги на логопедичните занимания, при децата които имаха нужда от такива.

В кв. Орландовци нещата след две години изглеждат така. Заниманията в Център за обществена подкрепа бяха посетени от около 40 деца. Някои от тях посещаваха учебните занимания редовно, докато други поради семейни ангажименти посещаваха заниманията от време на време. Част от по-големите деца на възраст от 14-16 години бързо загубиха интерес и не им беше интересно да учат, още повече че се появи разлика между по-малките, който можеха да четат и пишат, а те – „големите“ не можеха. Много интересно ми бе да си представя, какво точно се случва в мозъка на човек, когато го обливат хиляди луди хормони и мисли за доста по-интересни неща от четене и писане, когато майка ти и баща ти са били неграмотни през целият си живот и това е най-нормалното нещо за теб, а те те „мъчат“ с всевъзможни образователни игри, така че ти да научиш азбуката и да започнеш да четеш и пишеш. Тук определено неподходящи се оказаха груповите занимания, не биваше деца на тази възраст да бъдат с останалите. При тях обучението трябва да става напълно индивидуално, като така от една страна се избягва разсейването с другите и от друга пък самите юноши се отдават на обучението без да се притесняват, че не могат дадено нещо и без да имат страхове, че ще кажат нещо невярно.

И така да продължим с резултатите: за втора учебна година записахме десет деца, които всекидневно посещават училище. На всяко от децата в началото на учебната година бяха осигурени раници оборудвани с всички необходими принадлежности и пособия за ученика, също така и комплекти с дрехи и бельо за всяко едно дете. Надявам се, че след приключване на нашата работа с тези деца и

семейства у тях ще се запази любознателността и желанието за придобиване на нови знания.

М.В. е на 9 години. Майка и има експертно решение на ТЕЛК, трудноподвижна е. Баща и в затвора, също с експертно решение поради сърдечно заболяване, често причинява физически тормоз на децата си и най-вече на момичето.

Лина не може да се адаптира в училище. По време на учебният процес, тя не изпълнява заръките на учителите, излиза по време на час без разрешение, къса учебниците на останалите деца. През учебния час е видяна от учител да мете коридорите на училището и да яде тоалетна хартия. След консултация с учителския съвет се взе решение за помощ от ресурсен учител.

Стъпки:

1. Записахме час за преглед при специалист от Център за психично здраве.
2. Специалистът прегледа детето и издаде своята оценка.
3. Взехме акт за раждане на детето и оценката взета от Център за психично здраве и ги подадохме в РИО, където насрочват място, дата и час за провеждане на комисия за назначаване на ресурсен учител.
4. На тази комисия бе взето решение за отпускане на ресурсен учител

Резултати:

Наблюдава се подобрене в поведението на детето към учители и деца. Момичето се отнася все по-задълбочено и с интерес към учебния материал. Вече има няколко приятели в класа си. В къщи родителите също наблюдават положителна промяна в поведението й.

ПРЕВЕНЦИЯ НА ОТПАДАНЕТО ОТ УЧИЛИЩЕ

Юлия Спасова, Даниела Бергова

Съвместната ни работа със Сдружение „Деца и юноши“ започна през пролетта на 2011 година с организирането и провеждането на лятно училище за деца от 94 СОУ „Димитър Страшимиров“ в риск да отпаднат от училище. В квартал „Христо Ботев“, където се намира училището, се проведе огромна разяснителна кампания, целяща обхващане на по-голяма част от учениците, които имат обучителни проблеми. При среща и разговор с родителите се разясни необходимостта от допълнителна педагогическа работа с техните деца. Интересът и желанието бяха големи. Записаха се 45 деца. С родителите се сключиха договори, които им гарантираха педагогически, социални, здравни, правни и логопедични услуги. Консултант на проекта бе г-жа Юлия Спасова – директор на училището, а преподавател – Даниела Бергова – начален учител в училището. Сред учащите, включени в проекта, имаше представители от различни възрастови групи – между 6-10 години и с различна степен на изоставане.

Изоставането на ученика води до педагогически, психологически, икономически, нравствено-естетически проблеми на семейството, но и на обществото като цяло. Такива деца затрудняват нормалното протичане на учебно-възпитателния процес, създават проблеми на училищното ръководство и на учителите.

Причините за изоставането и неуспеваемостта са свързани с позицията на ученика и неговото отношение към учебните ангажменти. Те са резултат от причини, произтичащи от личното отношение на детето, липса на интерес към ученето и училището, нежелание за учене, неприемливо отношение, незаинтересованост, бягство от часовете, конфликти със съученици и учители.

Друга важна причина е лошата възпитателна

атмосфера в семейството, негативното отношение на родителите към училището, продължителното боледуване, безработни и неграмотни родители, каквито са в повечето случаи.

Образованието не представлява особена ценност за ромите. Родителите спират децата си или ги изпращат от време на време на училище и свързват посещаването на учебните занятия най-вече със социалните плащания.

Друга причина да не ги изпращат на училище е липса на средства за дрехи, обувки, учебни помагала. На второ място е необходимостта да помагат за отглеждането на други деца. Семейството не ги мотивира достатъчно.

В началото на обучението на всяко едно дете бе направен тест за входно ниво, чрез който се откриха пропуските в знанията. Консултантът на проекта, г-жа Юлия Спасова, направи план-програма, по който да се работи за тяхното отстраняване и стриктно контролираше работата по неговото изпълнение.

Изоставането бе в следните аспекти:

Деца от подготвителен клас – слаборазвита фина моторика, липса на ориентация в пространството – ляво-дясно, отпред-отзад, горе-долу.

Децата от първи клас – лоша четивна техника, непознаване на всички букви, затруднения при решаване на задачи от събиране и изваждане с преминаване на десетицата.

Деца от втори, трети и четвърти клас – ненаучена таблица за умножение и деление, затруднение при събиране и изваждане на двуцифрени, трицифрени числа с преминаване и заемане, непознаване на съществително име, прилагателно име и глагол и тяхното определяне.

По време на занятията на лятното училище учениците бяха разпределени на групи, според възрастта и степента на изоставане. Не ги разглеждахме като една хомогенна група, тъй като всяко дете има свои специфични способности и потребности. Трябваше да зачетем тези различия,

за да осигурим възможности за учене. Поставените задачи, бяха съобразени със способностите на децата. Работата беше организирана по различни начини – индивидуална работа, работа в екип и по групи. Използваха се пособия с различна степен на сложност, така че да отговарят на различните умения на децата. Тематичния подбор на материалите и задачите, беше съобразен с интересите и пропуските на учениците. Активното взаимодействие между децата беше предпоставка за ефективно научаване, при което от една страна усвояват учебното съдържание, а от друга овладяват определени умения – да работят в екип, да се изслушват, помагат, да зачитат мнението на другите. Много полезни бяха занятията свързани с развитието на речта – разказ по серия картинки, преразказ на кратък текст, съчинение по зададено начало или край, описание на домашен любимец, приятел, цвете, член от семейството. Занимателни задачи спомогнаха за развитието на логическото мислене и усвояване на таблицата за умножение и деление. **От голямо значение беше осъществяването на позитивна обратна връзка. Чрез нея проверявахме какво е научено, какви са пропуските, но подсказвахме на детето, че усилията му са забелязани и оценени. То получаваше признание от учители и родители.**

Децата изработиха правила, които регламентираха съвместната ни работа – какво е разрешено и какво не е, и сами контролираха тяхното спазване.

Много положително въздействие оказва екскурзията, която организирахме – посещение на „Панорамата“ в град Плевен. В нея участваха част от децата, социалните работници, с които работим, учители и родители. **Нашите деца не излизат от рамките на квартала, не познават света извън него и за тях това беше огромна положителна емоция.**

Позитивен резултат даде и задълбочената работа на логопед Мария Кьосевска с деца с говорни затруднения. Ежеседмичните занятия подпомагаха работата на учителите.

В края на курса на обучение на всяко дете беше направен тест за изходно ниво. Чрез него проверихме резултатите от извършената работа. При

почти всички участници в проекта се наблюдаваше положително развитие и преодоляване на изоставането – подобряване на четивната техника, развитие на фината моторика, усвояване на таблицата за умножение и деление, вярно решаване на задачи със събиране и изваждане с преминаване и заемане, обогатяване на активния речник, правоговор и правопис. **Децата придобиха не само знания, но и положителна нагласа към другите деца, формира се култура и толерантност.**

В. Д. е вече ученичка в трети клас. Детето постъпи в училище след завършен подготвителен клас в детска градина. При направен тест за училищна готовност в първи клас се установи следното: разпознаваше цифрите на числата до 10, трудно се ориентираше в пространството горе-долу, ляво-дясно, отпред-отзад, фина моторика-затруднена, не разпознаваше нито една буква. В часовете по български език и литература проявяваше трескава тревожност, започваше да нервничи, да плаче, да я боли корема и главата. Трудно запомняше изучаваните букви, при всяка следваща забравяше предишната. Четенето и писането под диктовка беше нещо невъзможно. В часовете по математика работеше добре.

Включихме я в лятното училище и благодарение на упоритата работа на консултант, учител, социалните работници и логопед в края на проекта се наблюдава положително развитие. Детето познава всички букви, чете, макар и по бавно и на срички. Под диктовка пише по-кратки думи, без да допуска правописни грешки. С желание и интерес се включва в учебните занятия, разказва и преразказва, макар и с подсещащи въпроси. Фината и моторика е много добра. Придоби самочувствие, тревожността и нервността са вече в миналото. Отношението на нейната майка се промени.

Тя започна да отделя по-голямо внимание на детето при самоподготовката вкъщи.

Подобен е случаят на Б.М. Той постъпи в първи клас на шест години, след завършен подготовителен клас в детска градина. Проблемите му бяха сходни – фина моторика – затруднена, трудно запомняше изучаваните букви, четеше много бавно-буквуваше, под диктовка пишеше само кратки думи, затрудняваше се при решаване на задачи от събиране и изваждане с преминаване и заемане и при наизустяване на таблицата за умножение и деление.

През двугодишният период на проекта детето постепенно и уверено започна да повишава нивото на знанията. Подобри четивната си техника, започна да пише под диктовка, макар и по-бавно. Вече бързо и вярно решава задачи със събиране с преминаване, но се затруднява при изваждане със заемане. Научи таблицата за умножение. Започна да разказва и преразказва с подсещащи въпроси.

Мнението на учителите в нашето училище е, че проектът е подпомогнал в значителна степен тяхната работа. При срещите им с консултанта се

обсъждаха проблемите в учебно-възпитателният процес, мерките, които ще се вземат от страна на учителя, работещ по проекта. При всяко нарушение на правилата на училище следваше разговор с детето и родителят му.

Благодарение на постоянната грижа и контрол през целия период на проекта, агресията, която проявяваха някои деца, драстично намаля. Всеки един проблем се разглеждаше отделно и подробно. Децата изказваха мнение, разсъждаваха и постепенно започнаха да достигат до заключение, че боят не разрешава проблема. Разбраха, че думите вършат по-голяма работа от юмруците и цинизмите.

Отношението на родителите към училището, като институция започна постепенно да се променя. Самите те, повечето безработни и неграмотни, разбраха, че за да имат бъдеще децата им, за да не станат като тях /безработни/, трябва да се образуват. Образованието ще им даде възможност да бъдат конкурентноспособни на пазара на труда, да изкарват с труд средства за препитание, а не с престъпления.

РЕЧ, ОБЩУВАНЕ, ПОЗНАНИЕ

Мара Кьосевска

Речта е основно средство за опознаване на околната действителност и за натрупване на социален опит. Затова нейните нарушения се отразяват неблагоприятно върху познавателната дейност и поведението на детето. Когато са лишени от възможността пълноценно, да задават своите въпроси и да бъдат разбирани, децата стават раздразнителни, неуверени в себе си, емоционално неспокойни и лабилни. Често проявяват прекалена раздвиженост и неустойчиво внимание. Когато дете или възрастен по една или друга причина, имат проблеми с гласа, изговарянето, езиковото развитие или са загубили своите говорни умения, способността да пишат и да четат, то те имат логопедичен проблем. Специалистът, който трябва да бъде потърсен е логопедът. От него може да се получи професионална консултация и назначаване на подходяща терапия на проблема.

Какво е логопедията?

Логопедията е наука, която изучава нарушенията на речта и езика, както и разработва терапевтични методи за преодоляването им. Езиково-говорните нарушения се свързват с проблеми в общуването и с нарушения на звуко-артикулационните функции. Тези закъснения и нарушения варират от проста замяна на един звук с друг до неспособност да се разбира или използва езика или до неспособност да се използва звуко-артикулационния апарат за продуциране на разбираема реч.

Някои от най-разпространените причини за говорно-комуникативни нарушения са:

- слухови затруднения;
- неврологични нарушения;
- мозъчни увреждания;
- умствена изостаналост;
- злоупотреба с наркотици или физически увреждания като цепната устна и на небце.

Често обаче причината е неясна.

Говорните нарушения се свързват с трудности в изговарянето на говорните звуци или с проблеми с качеството на гласа. Свързват се също с неспособността да се разбират и използват думи в контекст, както вербално, така и невербално. Някои характеристики на езиковите нарушения са:

- неправилна употреба на думите и техните значения;
- неспособност да изразяват дадени мисли;
- граматически неправилни езикови конструкции;
- редуциран речник;
- неспособност да се изпълняват инструкции.

Какви са най-честите нарушения?

Дислалия – артикулационно нарушение на звуко-произношението при запазен слух, нормален интелект, липса на парализи или малоформации на артикулационните органи. Това са неправилно изговаряне на звуковете с,ч,з,у,ш,р,л,т. Децата правилно построяват изречения, като думите в тях са съгласувани по род и число и време, но имат неправилно произношение на някои звукове от една или друга група. Причините за появата на дислалия могат да бъдат различни. Най-често се дължи на аномалии на костномускулното изграждане на говорния апарат (челюст, език, зъби, патологично разположение и форма на зъбите, къса подезична връзка). Друга причина за появата на дислалията е повишена възбудимост и чувствителност на децата, задръжки в психическото развитие, а също така и когато родителите не коригират детето, когато изговори неправилно някоя дума, а дори му подражават и му говорят по бебешки. Освен това, когато някой от възрастните, с които детето е в една среда има някакъв говорен дефект, то го усвоява по подражание.

Алалия – общо недоразвитие на речта.

Заекване/запъване – нарушение на плавността и темпа на речта. Характеризира се с повторение на срички и звукове или с прекъсване на издишаната струя по време на говорене. Запъването най-често се дължи на психотравма, породена от различни стресови преживявания. Корекционната терапия на заекването често е дълъг и труден процес.

Дислексията е неспособност за четене и разбиране на прочетеното. Симптомите на дислексията са липса на говор – когато детето не произнася никакъв звук преди 1 годинка, смесване на звукове, неуверен говор, объркване на думите, смяна на една ръка с другата по време на писане, трудно запомняне на римувани думи, затруднение при последователността на изписване на азбуката, незрял говор. Важно е да се отбележи, че дислексията не е умствено изоставане.

Дисграфията е специфично нарушение на процеса на писане. Основните признаци са:

- неспазване на редовете;
- изписване на буквите- знаците, като много големи или много малки- много силен или много слаб натиск по време на писане;
- необичаен захват на химикалката, писането е бавно с видимо усилие;
- допускат се правописни грешки;
- не винаги се изписват главни букви или препинателни знаци;
- детето изпитва затруднения при овладяването на ръкописните букви и изпитва объркване.

Ринолалията е друг вид говорно нарушение. Тя се характеризира с патологично изменение на тембъра на гласа и изопачено, неправилно произношение на звуковете на речта. При нея страда произношението, както звучните, така и на беззвучните съгласни. Ринолалията се отличава от дислалията по наличието на назален, носов тембър и страда произношението и на гласните и на съгласните звукове.

Последователност на появата на звукове в речта на детето:

- от 0 до 1 година - м,п,б;
- от 1 до 1. 6 месеца - н,т,д,в,ф,х;
- от 1. 6 месеца до 2. 6 месеца - к,г,с,з,ц;
- от 2.6месеца до 4 години-ш,ж,ч,л,р;
- към третата година се появяват простите изречения,
- към четвъртата и петата започва постепенно изграждане на сложни изречения и граматически конструкции;

- шестата и седмата – звуковата система трябва да е напълно изградена.

Комуникационните способности на едно дете, ученик се смятат за закъснели, ако то забележимо е изостанало от неговите връстници по отношение на тяхната реч или езикови способности.

Процесът за коригиране на дислалията преминава през 4 етапа:

1. Развитие на фонематичния слух – коригиране на фонемообразуване, формиране на диференцирани слухови и артикулационни образи на думите и отделните звукове, правилен звуков анализ и синтез.
2. През втория етап осъществявам постановка на звука. Тук отделям голямо внимание децата да подражават на правилната артикулация на логопеда, като се старая същевременно да включвам повече сетива, логопедично огледало, схема на начина на звукопроизношението, кинестически усещания.
3. В третия етап се изразява в автоматизация на звука, изговаряне на срички, думи и изречения.
4. В последния етап правим диференциация на съвместваните звукове.

Като логопед работя в екип с психолог и социални работници в Сдружение „Деца и юноши“. Учениците , с които се занимавам са от 94 СОУ „Д. Страшимиров“: първи, втори и трети клас. Заниманията провеждам в самото училище с осигурени много добри условия и богата материална база. Езиково-говорните им нарушения са: дислалия, дисграфия, заекване. До момента всички са подобрени.

С проведеното занятие с момче от трети клас за автоматизация на звук „с“ направихме следните упражнения:

- Гимнастика на езиково-говорния апарат, целувка на горни зъби с върха на езика, целувка на долни устни, балончета на двете бузи, задържане на езика в устната кухина вдигнат към небцето, камбанка с език и фунийка.

Времетраене 3-4 минути.

- За развитие на фонематичният слух и орфо-

логичните умения изиграхме играта „Открий думата, в която чуваш звук „с“ с пляскане с ръце-врата, кос, слон, сърна, книга, самолет. Определи броя на сричките във всяка дума и мястото на звук „с“.

- За правилното артикулиране на звук „с“ си припомним начина на артикулиране пред логопедичното огледало по инструктиране на логопеда, последва изговаряне на прави срички: са, со, су, си, съ. Обратни срички: ас, ос, ус, ис, ъс
Срички със струпани съгласни:

Ска	сла	спа
Ско	сло	спо
Ску	слу	спу
Ске	сле	спе
Ски	сли	спи
Скъ	сль	спъ

- За затвърждаване на граматическите категории буква, сричка, дума, изречение – подреди от таблицата

са	слон	су	клас	с
скука	Славейт е			
	пролетна			
	птица			

Буква – с

Сричка – са, су

Думи – слон, скука, клас

Изречение – славейт е пролетна птица

- За затвърждаване на понятията домашни, горски птици и животни, момчето написа думи, в които има буква „с“, като определи и мястото на буквата – начало, среда и края на думата.

Домашни животни: прасе

Горски животни: сърна

Птици: сови, сокол, сврака, синигер

- Тъй като при неправилното изговаряне на звука „с“ при писане често „с“ се заменя или изпуска следващо упражнение бе/ Постави пропуснатата буква в думите:

	л	о	н
--	---	---	---

л	и		и	ц	а
п	р	а		е	

- За отмора и активна почивка: изрежи, залепи, прочети!

Бързо над гори, полета
прелетява самолета,
изпреварва без умора
всички птици във простора.

- За затвърждаване автоматизацията на звук „с“ прочети скоропоговорката:

Слонската солница!

В слонския хол
слон и слоница.
Слага тя сол
в синя паница.
Сипе се сол,
слонски соли се.
Супа със сол,
Слоне, сръбни си!
Счупи се стол-
скокна солница!
Паднаха сол,
слон и паница!

Наблюдавайки ученика как се справя с поставените задачи смятам, че постигна подобрение по отношение правилното артикулиране на звук „с“ и автоматизация. работата продължава за произнасяне ясно на сричките, като постепенно ускоряване темпото и промяна на ударението.

Произнасяне на звук „с“ в съчетание с други съгласни и гласни звукове.

При коригиране на **дисграфията** изисквам от ученика да спазва редовете, да разграничава малки, големи букви, правилен захват на химикала и упражнения за развитие на фината моторика.

Терапията на запъващите (заекващи) ученици е дълъг и труден процес. Състои се от многократни дихателни упражнения за регулиране на темпоритъма, четене на глас, деклариране, тактуване, пеене.

		:-)	ПЪТ КЪМ ЗНАНИЕ И ПОЗИТИВНА ПРОМЯНА

Резултатите от корекционно-логопедичната работа са положителни благодарение на редовните посещения на учениците, системната връзка родител-учител-логопед-психолог. В повечето от занятията присъстват и родителите. Прави впечатление заинтересоваността им по отношение говорния проблем на детето и резултатите от корекционно-логопедичната работа.

В заключение ще кажа, че няма определена възраст, на която детето трябва да се заведе на логопед. Важно е родители, учители да проследяват своевременното говорно развитие и при необходимост да потърсят квалифицирана логопедична помощ.

ОРГАНИЗИРАНЕ НА СВОБОДНОТО ВРЕМЕ И СЪБИТИЯ ЗА ДЕЦА В РИСК

Уляна Матвеева

Част от дейностите на проекта „Цялостен модел за работа с деца и семейства в риск“ е организиране на свободното време и мероприятия за децата, с които работим от непривилигирани общности. Това са деца от бедни семейства, предимно от ромски общности, които са социално изолирани и не са напуснали махалата, в която живеят, с друга цел освен да подпомагат семейството си в намирането на източници на доходи.

Зоопарк

Първото организирано излизане на децата беше в Софийския зоопарк, след като децата бяха посещавали в продължение на пет месеца Дневния център. Заведохме пет деца на възраст от 4 до 8 години, придружени от майка на едно от децата с нейното едногодишно бебе, и жена, която обгрижва голяма част от децата в кв. Орландовци, а няма свои собствени деца, но тъй като е отгледало почти всички деца в тази общност, голяма част я наричат „мамо“, знаейки че не е тяхна майка. Целта бе освен да включим родители да споделят отговорността при „контролиране“ на децата, но и самите деца да могат да споделят това събитие заедно със своите семейства. Посещението им заедно в зоопарка **засили връзката между децата и родители**. Тъй като в тази общност рядко семействата правят общи неща заедно, най-често излизане от махалата е за събиране на материали за вторични суровини или друг начин за изкарване на средства. Децата бяха изключително развълнувани от срещата си с животните от зоопарка, тъй като до този момент единствено бяха виждали селскостопански животни и кучета. Те споделяха вълнението си за всяко животно, задаваха въпроси и двете жени им отговаряха, което изгради едно **авторитетно отношение към възрастните**. Впечатляващо беше как децата познаваха много малка част от животните и не знаеха техните имена. Едно от децата – момче на 5 години, изпитваше огромен страх от пернатите, които обобщено наричаше кокошки, а също и от

костенурките. Момчето не посмя да се доближи до езерото на зоопарка, защото смяташе, че бъде хвърлен там и изяден от кокошките и костенурките. Децата, които посетиха зоопарка бяха от кв. Орландовци, от много бедна общност, които почти не излизат извън рамките на квартала. Единствените животни, които бяха виждали бяха кучета и някои селскостопански, които отглеждаха в махалата – кон и овце. Когато видяха овцете в зоопарка децата бяха силно развълнувани и видимо им се радваха много, тъй като това беше познато животно, което са виждали. След това посещение в зоопарка, педагозите на СДЮ отбелязаха **изключителен напредък на децата** по отношение разпознаване на животни, особено на децата на възраст между 4 и 7 години, които преди това не са могли на назовават имената на животни на български език.

Партита с професионални аниматори

През 2011 г. и 2012 г. бяха организирани занимателни мероприятия /„партита“/ от професионални аниматори от наши приятели и партньори – Парти Агенция Кинетофън. Участваха децата, които посещават педагогически занимания в Дневния център. Те са от непълни семейства, които живеят в много лоши битови условия, с безработни родители или такива, които са в затвора. Децата нямат социални умения и не знаят как да се държат при подобни мероприятия. Аниматорите от Кинетофън разказаха, че има голяма разлика между тези деца и децата, на които обикновено правят партита. Организирайки детски празници, аниматорите забавляват деца от различни семейства и общности и имат поглед върху голяма част от малчуганите, но за пръв път се срещаша с такива от непривилигирани общности.

През август 2011 г. беше организирано благотворително парти с героите на Том и Джери за 13 деца на възраст между 3 г. и 13 г. Предварително децата бяха хигиенизирани и облечени в чисти дрехи, тъй като бяха доведени в Дневния център в много лош външен вид, някои без обувки, а едно от момченцата беше в женска рокля, тъй като не са имали какво да му облекат. Аниматорите споделят, че първият път, когато са се срещнали с децата, които посещават Дневния център, способността за

концентрация е била много ниска, а познаването на животни, цветове, цифри, посоки (ляво, дясно) почти нулева. По време на първото парти е им направило силно впечатление, че основната мотивация за участие в игри и занимания е извличане на облага: „Дай балон, дай бонбон, дай пари“. Децата трудно са изпълнявали указанията в игрите и често са се разсейвали, боричкали, проверявали съдържанието на саковете с реквизит. Въпреки трудната концентрация, реакциите на децата са **били емоционални** и с радост са се включвали в предложените игри и танци с костюмите на аниматорите.

Следващото парти беше Коледно през декември 2011г. и беше проведено с 20 деца от 3 г. до 17 г. Петима родители също присъстваха, за да придружат децата си. Децата реагираха емоционално и се забавляваха на шегите и аниматорите. Имаше общи занимания на децата и възрастните, които се забавляваха заедно. Така отново семействата имаха възможност да споделят едно вълнуващо преживяване и да бъде **подкрепена връзката им**. Някои от присъстващите майки реагираха също толкова емоционално на аниматорите – Снежанка и Джуджето, колкото и децата.

След като установихме, че тези партита наистина много забавляват децата, но също така имат и **социализиращ характер**, заедно с екипа на Кинетофън решихме да направим парти през месец ноември, което да бъде мотивиращо за децата, които през годината записахме на училище и посещаваха учебни занятия редовно, както и за децата, на които за първи път бяха записани. Това събитие беше с тема „На училище с феята, клоуна и Мечо Пух“. Целта на партито беше да мотивира децата и да им създаде позитивно отношение към училището чрез игри и чрез примера и скечовете на приказните герои. Децата взимаха дейно участие не само в игрите, но и във мини викторината и гатанките. Повечето от тях се справиха с гатанките, разпознаване на животни по картинка, даване на информация за определени животни, броене и смятане.

След две години съвместна работа аниматорите от Парти Агенцията отбелязаха, че разликата в поведението с децата, на които обикновено организират партита в училища, детски градини и частни тържества, е почти минимална и децата от нашия център са по-адаптивни и социални. Те **вече изпълняват с по-голяма лекота заданията на игрите**. Очакват с нетърпение появяването на аниматорите. Вече не очакват специални награди за участието си. Под формата на игра децата бях попитани какви искат да станат като пораснат. Имаше интересни отговори и посочване на конкретни професии: лекар, учител, фризьор. Впечатление направи отговорът на едно от децата, което каза, че иска да стане скинар.

Получихме много позитивна обратна връзка от екипа аниматори: **„Нашият екип е силно впечатлен от позитивната промяна настъпила при децата, която ясно се вижда по време на срещите ни на по-големи интервали от време и по тази причина сме мотивирани да продължим съвместните ни срещи“**.

Екскурзия

През октомври 2011г. беше организирана екскурзия до гр. Плевен с деца – от 94 СОУ „Димитър Страшимиров“ в кв. Христо Ботев. Участваха децата, които бяха включени в лятното училище, което се проведе в самото училище и обхвана деца в риск да отпаднат от образователната система – някои поради несправяне с учебния материал, а други поради ниска мотивация в семейството да обърнат внимание на образованието на детето си. Начален учител от училището беше ангажиран с ежедневни занимания през лятото и предостави педагогическа подкрепа на децата, които бяха разделени в групи и според нуждите им се работеше върху учебните дефицити. Учениците бяха от 1 до 4 клас.

В екскурзията участваха 15 деца, като бяха придружени от социални работници и педагози на Сдружение „Деца и юноши“ и педагози от 94 СОУ, също така се включиха и двама родители, членове на училищното настоятелство. Екскурзията

беше организирана чрез фирма, предоставяща туристически услуги за ученици и през цялото време имаше екскурзоводско обслужване. Благодарение на професионализма и положителното отношение на екскурзовода, децата имаха невероятно забавно, интересно преживяване и същевременно получиха много нова информация. Още с тръгването от гр. София децата бяха информирани по забавен и достъпен начин за всяко място, през което автобуса преминаваше. Децата видяха летище София, Металургичен комбинат Кремиковци, Тунелите „Витиня“ и „Топли дол“, като за всяко нещо беше разказана история и съобщавани интересни факти. Екскурзоводът разказа за птиците, които обитават дадения район. Освен това през целия път задаваше гатанки на децата, които се забавляваха и вълнуваха много.

В Плевен посетихме Паметник „Плевенската епопея“, направихме разходка в града и обядвахме. В самата плевенска панорама децата бяха много впечатлени, задаваха въпроси към екскурзовода и бяха изключително дисциплинирани. Децата бяха за пръв път в музей и на организирана екскурзия. Кв. Христо Ботев е с концентрирано ромско население и относително изолиран и подобно мероприятие разшири кръгозора на децата и беше **стимулиращо по отношение на учебните им достижения.**

Летен лагер

През лятото на 2012 г. беше организиран едноседмичен лагер в с. Дълбок дол, община Троян. Лагерът се проведе с 18 деца на възраст между 4 и 14 години. 10 от тях бяха от кв. Орландовци, 1 от кв. Редута, а 7 от кв. Филиповци, които бяха придружени от двама медиатори от общността. Лагерът се проведе в Комплекс „Къща на игрите“, с. Дълбок дол. Комплексът „Къща на игрите“ е предназначен за доставяне на социални услуги на деца с физически увреждания. Комплексът е развит от Сдружение „Общество за всички“, чиито цели са да съдейства за разработване и реализация на различни проекти, насочени към социални групи в неравностойно положение, общини и региони, както и научни и приложни изследвания в областта на социалната политика и социалното подпомагане.

Организирането на група деца от „махали“ за лагер се оказа задача, при изпълнението на която изникнаха неочаквани трудности. Най-проблематично беше с децата от кв. Орландовци, чиито родители не винаги могат да бъдат открити. Тъй като е необходима декларация на родителите за съгласие децата им да участват в едноседмичен лагер, се оказа не толкова лесно да намерим тези родители. Някои от тях са нарко-зависими и често са извън квартала, за да набавят пари за дрога, и не рядко чрез проституиране. Други събират материали за скрап, от които набавят основния доход на семейството. Повечето деца през деня са обгрижвани от друг възрастен, който обаче не може да поеме отговорност и да даде съгласие за участие на детето в лагер. Голяма част в подготовката зае издирването на родителите за подпис.

Тъй като през месец юни 2012 година бяха оповестени имена на деца от квартала, които са носители на вируса на ХИВ и по-късно сформирани на мултидисциплинарни екипи за осигуряване на здравна и социална подкрепа на децата и семействата в ромската общност, някои семейства бяха преместени в Центрове за временно настаняване и беше трудно откриването им. Ситуацията в общността беше изключително напрегната и част от родителите отказаха да пуснат децата си на лагер. Някои от децата отпаднаха поради наличие на чревна инфекция. Това наложи включване на 7 деца от ромската част от кв. Филиповци, чрез съдействието на двама медиатори от квартала, които ни придружиха и по време на самият лагер. 10 от децата бяха от кв. Орландовци, а 1 дете е на клиенти на Дневен младежки център „16+“, които преди години водеха уличен начин на живот.

Противоположно на това, организирането на децата от кв. Филиповци беше улеснено от медиаторите, които ни придружиха през цялото време на лагера. Кметският наместник на кв. Филиповци пое координацията по събиране на декларация, здравни бележки и изследвания. Медиаторите познават добре жителите на ромската част на квартала, както и децата. Това

много помогна при провеждането на самия лагер, тъй като ни съдействаха при ежедневните дейности, контрол и ангажиране на децата с образователни и развлекателни занимания. Ползотворно се оказа да се работи с някой с **ключова роля в общността**, който да фасилитира взаимодействието между организации или институции и ромска общност.

Ежедневните занимания с децата бяха образователни, спортни, интерактивни и развлекателни дейности.

Спортните занимания включваха състезателни и развлекателни игри, заедно с децата, които живеят в Комплекса: футбол, волейбол и други игри с топка, игри с въже, фризби, федербал, щафетни състезателни игри, тенис на маса, както и сутрешна гимнастика. Тези занимания повлияха изключително добре за физическото състояние на децата, както и за опорно-двигателната им система. Някои деца в началото на лагера не умееха да хващат топка при подаване, до края на лагера вече можеха да хващат и подават топката. Отборните спортни игри подпомогнаха за изграждане на умения за екипност и общуване с другите.

Образователните занимания и игри включваха писане на печатни и ръкописни букви и думи, смятане с двуцифрени и трицифрено число за по-големите и до 10 с по-малките, писане на ченгелчета, разпознаване на цветове. В по-голямата част от заниманията бяха включвани образователни елементи: в щафетните игри – броене и разпознаване на цветовете, в артателието – значението на водата, запознаване с иконопис и грънчарство, в посещението на Музей на народните художествени занаяти и приложните изкуства – Троян, където децата бяха запознати с историята на града, троянската керамична школа, цветовата гама и др. По време на вечерната програма изпълнения на ромски песни децата бяха запознати с няколко варианта на ромската история, с ромския герб и ромска култура. Бяха изпълнени едни от най-известните ромски песни, като преди всяка от тях беше разказана историята и времето/сезони, празници и т.н./, в което ромите най-често

изпълняват песните. Беше проведена викторина, по време на която на децата бяха задавани различни въпроси свързани с българската история и география – националните празници, легендите за българската мартеница, най-известните градове в страната и др. Арт-ателието включваше рисуване с пастели, цветни моливи и акварелни бои на свободни теми, както и на определени предварително теми, като например „Значението на водата”, след предварително проведена беседа с тях, оцветяване с пастели и цветни моливи. Провеждано беше и ателие по керамика, където децата бяха обучавани от калфа как да работят с глина. Обучителите бяха млади хора от Защитеното жилище, които имаха физически увреждания. Тези занимания създадоха толерантно отношение на децата към хората с увреждания. Децата създадоха малки съдове от глина, запознаха се с тънкостите при боравене с грънчарското колело. Бяха им разказани истории за живота на едни от най-известните грънчари в околността. Посетен беше керамичен цех в селото, където беше демонстрирано изработване на керамични съдове. Децата имаха две занимания по изработване на „бижута” и украшения, където се включиха момичетата. Занятието разви креативността и фината моторика на децата. По време на лагера посетихме забележителности и интересни места на територията на община Троян – посещение на Музей на народните художествени занаяти и приложните изкуства. Децата разгледаха експозициите в музея, децата гледаха филм относно как точно се изработват керамични съдовете. В залата за гледане на филм и дискусии бяха подготвени букви – пъзели, които децата трябваше да свържат. Децата разгледаха централната част на гр. Троян.

Едноседмичното отделяне на децата от среда, в която живеят и непрекъснатият контакт ни позволи да наблюдаваме задълбочено поведението на децата, както и техните нагласи, проблеми и дефицити. Първоначално шокиращо беше тяхната **липса на житейски, социални и битови умения**. Част от децата не знаеха как се пуска вода в тоалетната, други пускайки крановете на чешмите, след това не ги спираха, тъй като в махала, в която

живеят няма течаща вода. Забележително беше, че голямо удоволствие им доставяше миенето на зъби и постоянно през деня имаше някой в банята, който да си мие зъбите – просто ей така. Също така (особено момичетата) искаха да се къпят постоянно, тъй като в махалата нямат подобни условия, а на лагера имаше топла вода постоянно. Предварително бяхме предвидили за всяко дете дрехи, кърпи, обувки, джапанки, четка и паста за зъби и други тоалетни принадлежности. Всяко дете имаше собствена раница с лични вещи, с цел придобиване на чувство за собственост и умения за пазене на принадлежностите си. Децата нямаша никакви умения за организиране на лично пространство и съхранение на дрехите си. След събличане на мръсните дрехи децата ги захвърляха някъде и още на втория ден не знаеха чия дреха къде е. Личните принадлежности бяха изгубени по същия начин. Изключение правеха три по-големи момичета – сестри на 11, 12 и 14 години. Тъй като майка им претърпя през 2011г. инцидент, при който беше засегнат гръбнакът ѝ и тя беше неподвижна, момичета поеха ролята на майка си и освен, че я обгрижваха, извършваха цялата домакинска работа. На лагера поеха отново тази роля, като освен своите дрехи, изпираха дрехите на по-малките деца и се грижиха за реда в стаята.

Интересно беше да наблюдаваме взаимоотношенията на децата от двете различни ромски общности – от кв. Филиповци и от кв. Орландовци. Децата от Филиповци дори и семействата им да не са в добро финансово състояние, живеят в по-добри битови условия, повечето от пълни семейства и всичките ходят на училище. Веднага пролича разликата и забележително беше, че първоначално имаше разделение и „филиповските“ деца се дистанцираха от „орландовските“. Детето от кв. Редута беше между двете групи, като се

вписваше повече при децата, които бяха малко по-социализирани. В течение на лагера тази разлика се стопи и децата **започнаха да общуват пълноценно**. Във същото време те общуваха с деца и младежи с увреждания, което беше още среща с други „различни“. Децата успяха да изградят **толерантно отношение** към тези, които по един или друг начин са по-ощетени.

Впечатление направи, че някои деца нито веднъж не попитаха за родителите си и не споделиха, че близките им ѝ липсват. Едно момче на 6 години, чиято майка е нарко-зависима и проституираща, дори сподели, че толкова му харесва на лагера, че би искал да останем още три месеца. Момчето първоначално беше с много проблемно поведение, не спазваше граници и правила, деструктивен беше към предмети – играчките, материалите за рисуване и писане и др. През цялото време искаше да е обект на внимание и често влизаше в конфликти с другите деца. С времето успя да влезе в рамките и да спазва правилата.

Осигуряването на алтернативен начин за организиране на свободното време на деца от уязвими групи и откъсване от неблагоприятната среда, в която често живеят, подпомага важната задача да удовлетвори емоционалните им потребности. Организирането на арт занимания, свързани с рисуване, изработване на колажи, керамични фигури и съдове развива въображението на децата и е важно за стимулиране на креативността им. Всички неформални образователни дейности, посещения на обекти и празници с аниматори изградиха у децата умения за адекватни междуличностни контакти и за справяне с агресия, което за нас безспорно е огромен резултат и положителна насока за дейности с деца в риск.

СОЦИАЛНИ, ЮРИДИЧЕСКИ И АДМИНИСТРАТИВНИ КОНСУЛТАЦИИ ЗА ПРИДОБИВАНЕ НА ЗНАНИЕ ЗА СПРАВЯНЕ В КОНКРЕТНИ ЖИТЕЙСКИ СИТУАЦИИ

Николай Миланов

По време на ежедневните ни срещи в нашата практика често сме имали случаи на не добре развити социални умения или липсата на такива за справяне с конкретни житейски ситуации. По-голямата част от семействата срещат известни затруднения за взаимодействие с институциите, било то общински или държавни, които са компетентни да решат техни належащи проблеми от здравно, образователно или битово естество, което би им позволило да задоволят своите базисни нужди и от там да надграждат в бъдеще уменията си за справяне с проблемите.

Ето няколко примера от практиката, които биха могли да внесат повече яснота за установените дефицити при работата с ромски семейства и нашите ежедневни конкретни действия в подкрепа на тяхната промяна.

В едно шестчленно семейство от ромски произход майката и бащата имаха сериозно желание да се справят със своите житейски проблеми, но нямаха нужния опит във взаимодействието с държавните и общинските институции, от които зависи разрешаването на редица битови проблеми, които биха облекчили живота им, напр. – отоплението през зимния период. Те не разполагаха с нужната информация, че имат право на помощ за отопление, която се отпуска от съответната по постоянен адрес Дирекция „Социално подпомагане“. Тези установени дефицити може би се дължат и на факта, че родителите са ниско образовани, а също така не са били консултирани достатъчно ясно от служителите на компетентните институции за какви помощи имат право да кандидатстват.

На друго многодетно семейство се налагаше да се картотекира за получаване на самостоятелно

общинско жилище, тъй като това, в което живеят предстои да бъде съборено и на негово място да бъде построена жилищна кооперация. Бащата често пъти оставаше без работа, поради липсата на образование и ниска професионална квалификация. Той се захващаше с нискоквалифицирана работа без трудов договор, без здравни осигуровки – като общ работник в строителството. След като останеше без работа не поддържаше регистрация в Дирекция „Бюро по труда“. Липсваше му информация, че трябва да предприеме такова действие. В началото на посещенията си в Дневния ни център не знаеше как се търси работа с помощта на Интернет, което намаляваше неговите възможности в „успешното“ търсене. Дотогава стилът му на търсене на работа беше следният – ходеше от строеж на строеж и питаше дали имат нужда от общ работник.

Друга майка – самотен родител поради редица дефицити не беше в състояние сама да събере и попълни необходимите документи за кандидатстване за социална помощ. Пропускаше регламентирани законови срокове и не можеше да се възползва от помощта, която и се полага по Закон.

Ето още еден конкретен случай на осем членно семейство от кв. Орландовци – родителите нямат сключен граждански брак, съжителстват на семейни начала. От съвместното си съжителство имат 6 деца, като едно от тях с нашето съдействие беше настанено в Център за временно настаняване, тъй като детето имаше нужда от специални грижи и майката не беше в състояние сама да се справи със ситуацията. То оставаше при семейството си, от петък до неделя. В самото начало на срещите ни с това семейство, бащата излежаваха ефективна присъда в затвора, а майката се справяше сама с отглеждането и възпитанието на децата. При срещите ни правеше впечатление, че тя има сериозни проблеми с опорно-двигателния апарат, вследствие на прекарана травма. Тя беше трудно подвижна, което и пречеше да се грижи пълноценно за децата. Майката имаше бегла представа, че за хора в нейното положение държавата отпуска пенсия за изгубена работоспособност, а и не разполагаше с нужната информация и възможности сама да събере необходимите документи и да се яви на експертна

лекарска комисия, която да я освидетелства и да получи ЕР на ТЕЛК. По същото време тя беше изгубила личната си карта, което допълнително усложняваше ситуацията. Майката не разполагаше и с подкрепата на разширеното семейство, тъй като близките и живеят в провинцията. В хода на социалната работа по случая беше установено, че тя има нужда от ортопедична протеза и ортеза за да може да се придвижва и самообслужва. Поради деликатното си състояние тя ангажираше, двете по големи дъщери да и помагат в домакинството и да се грижат за нея което пречеше на децата да посещават учебните занятия. В процеса на работата по случая на майката беше подробно информирана какви са стъпките за решаването на проблема. Беше и съдействано да извади нова лична карта. Придружихме я неколkokратно до компетентната Дирекция „Социално подпомагане“, където попълни и подаде необходимите документи, след което беше придружена до Национална ортопедична болница в кв. Горна Баня, където и взеха мерки за изработването на ортеза и протеза. Успоредно с това уреди документите си и получи пенсия за загубена работоспособност. В настоящият момент майката се самообслужва, което дава възможност на децата да посещават училище. Бащата излежа присъдата си и в момента участва активно в издръжката на голямото си семейство. Същият преживя здравен инцидент и самостоятелно успя да получи ЕР на ТЕЛК.

Прави впечатление, че почти във всички случаи при първоначалните ни срещи родителите нямаха личен лекар, поради факта, че не са здравно осигурени и когато им се налагаше да търсят здравна помощ ползваха услугите на Бърза помощ. Същите не разполагаха и с финансови средства за закупуване на лекарства.

В хода на ежедневните ни срещи със семействата нашият екип ги консултираше и често придружаваше до компетентните държавни или общински институции, до потенциални работодатели. Оказвахме съдействие за попълване на заявления и изготвяне на автобиографии. Включвахме ги в курс за придобиване на професионална квалификация. Водихме децата им на училище, а след приключването на учебните занятия

някои от родителите ги взимаха, в зависимост от ангажиментите си. Една година по-късно част от родителите, така организираха живота си, че сами започнаха да водят и взимат децата от училище и да мислят по-малките им деца къде могат да бъдат включени в подготвителни групи. На един по-късен етап на нашата съвместна работа правеше впечатление, че семействата започват самостоятелно да посрещат и разрешава част от проблемите, които посочих по-горе, според своите възможности, като при нужда ползваха и нашата експертна помощ.

Най-често срещаните проблемни области, по които се налагаше консултиране от екипа ни в Дневния център или на терен в общността са следните:

1. ТРУДОВА ЗАЕТОСТ И ДОХОДИ:

- Насочване и регистрация към районната Дирекция „Бюро по труда“;
- Съдействие за поддържане на регистрацията;
- Съдействие за получаване на документ за самоличност;
- Съдействие за намиране на работа по интернет;
- Съдействие за изготвяне на автобиография;

2. СОЦИАЛНО ПОДПОМАГАНЕ:

- Съдействие за попълване на заявления и придружаване на лицето до съответната Дирекция за „Социално подпомагане“, по постоянен адрес;
- Еднократна помощ по чл.6 от ЗСПД за живо родено дете;
- Детски надбавки по чл.7 от ЗСПД;
- Месечна помощ по чл.9 от ППЗСП;
- Помощи за отопление /ел. енергия, въглища или дърва за огрев в зависимост от вида домакинство/;
- Еднократна помощ за ученик в първи клас;
- Еднократна помощ при възникване на инцидент в семейството/пожар, бедствие и др./;

- Месечна помощ по чл.49 от ЗЗДет./когато детето е настанено в семейството на роднини или близки/;
- Съдействие за настаняване в ЦВН;
- Съдействие за настаняване в защитено жилище.

3. ЖИЛИЩНИ УСЛОВИЯ:

- Събиране на необходимите документи за общинско жилище;
- Изготвяне на заявление за картотекиране за общинско жилище;
- Изготвяне на писмо до кмета на съответния общински район за семейно-битовото положение на кандидатите и др.

4. УСЛУГИ В ОБЩИНИТЕ:

- Получаване на оригинален дубликат от Удостоверение за раждане, който се издава на базата на акт за раждане;
- Получаване на удостоверение за семейно положение;
- Получаване на удостоверение за родствени връзки по права и съребрена линия;
- Получаване на удостоверение за имотно състояние и др.

5. ЮРИДИЧЕСКИ КОНСУЛТАЦИИ:

- Изготвяне на искиви молби за присъждане на първоначална издръжка; увеличаване на издръжка и др.;
- Консултации по бракоразводни дела;
- Издирване на загубени съдебни решения;
- Завеждане на дело за бащинство;
- Съдействие за получаване на писмена информация от Главна дирекция изпълнение на наказанията към Министерство на правосъдието, за единият от родителите, който излежава ефективна присъда в местата за лишаване от свобода.

- Консултации и съдействие на младежи, ползващи услугите на ДМЦ 16+ при проблеми с правоохранителните органи.

- Консултации по трудово-правни, имуществени и имотни въпроси

Трябва да подчертая, че успоредно с провежданите консултации по изброените проблемни области с представителите от общността се коментираха и въпросите за **насрещните отговорности**, които те поемат към институциите и към обществото, като цяло. А именно:

- Да поддържат ежемесечно регистрацията си в Дирекция „Бюро по труда“;
- При започване на работа по трудов договор в периода, в който са безработни да прекратят регистрацията си в Дирекция „Бюро по труда“;
- Да подават коректна информация до институцията към която кандидатстват за определена услуга предлагана в общността;
- Да спазват стриктно регламентираните законови срокове за услугите, който ползват;
- Да пазят личните си документи, които са необходими да послужат пред институциите с които си взаимодействат;
- Да спазват фиксираното работно време;
- Провеждане на беседи с цел правна просвета и др.

В хода на социално-консултативната работа със семействата, се опитахме да подпомогнем формирането на обществено приемливи и справящи се с житейските ситуации личности. Предлагаме различни насоки за справяне на млади хора – родители, които по един или друг начин бяха загубили посоката в живота.

При някои от тях виждаме истинска промяна, при други – ще разберем в бъдеще, когато те самите биха могли да реагират адекватно в стандартна или сходна ситуация, за която преди това им е била необходима нашата професионална подкрепа.

СЪДЪРЖАНИЕ НА ЦЯЛОСТНАТА ОЦЕНКА НА ДЕТЕ В РИСК

Сдружение „Деца и юноши“

1. Развитие на детето

Общо здравословно състояние – актуално здравословно състояние.

- Характеристика на общото здравословно състояние.
- Заболявания или здравни проблеми, които въздействат на ежедневиия живот – хронични и наследствени заболявания.
- Достъп и ползване на подходящи здравни услуги като личен лекар, зъболекар, редовни имунизации и контролни прегледи.
- Брой и честота на постъпвания в болница.
- ЕР на ТЕЛК/епикризи, медицински бележки.
- Достъп и ползване на здравни консултации /напр. сексуално здраве, диети, поведение и справяне със заболявания като астма, диабет и др. /

• Сексуалност:

– история на интимните връзки.

– характеристика на интимните връзки.

Физическо развитие – подвижност, ниво на физическо и полово развитие, забавяне в развитието.

- Детето да бъде добре изхранено, енергично, отпочинало и закриляно, да усъвършенства контрола над тялото си и да придобива физически умения.
- Зрение и слух;
- Фина и опорно-двигателна моторика, включваща:
 - Пълзене, ходене, тичане, катерене;

– Участие във футбол и други спортове/игри;

– Умение за рисуване, подреждане на пъзел и др.

Реч, език и комуникативно развитие – умението да общува ефективно, доверително и по подходящ начин с другите.

Включва разглеждане на:

- Предпочитаните средства за общуване;
- Използване на първия език, който е майчиния език, ползване на български език.
- Умение за привличане на внимание и създаване на контакт;
- Порив за общуване, изучаване на нови неща, експериментиране, назоваване на нещата и изразяване, описване, задаване на въпроси, изобразяване, предсказване, споделяне на мисли, чувства и идеи.
- Слушане и обръщане на внимание на какво казват другите, даване на шеговити и сериозни отговори, наслаждаване и споделяне на истории, песни, рими и игри, научаване на думи и значения.
- Умение за влияние върху другите, за преговори и правене на избор.
- Виждане и чуване;
- Език за общуване и мислене;
- Свързване на звуци с букви;
- Писане и четене;
- Желание за общуване;
- Артикулационни умения и структуриране на езика;
- Лексика и разбиране;
- Гладкост на речта и самоувереност;
- Съответствие между социалните и комуникативни умения, например език на тялото, прекомерно използване на ругатни, неподходящ език, груби маниери.

Емоционално и социално развитие – емоционалният и социален отзвук, който детето дава на родителите си, на грижещите се за него и останалите, извън семейството.

Включва разглеждане на:

- Важността да бъдеш специален за някого, умение за изразяване на чувства, развиване на здравословна зависимост, развиване на здравословна независимост.
- Същност и качество на ранна привързаност.
- Фобии и психологични трудности.
- Самонараняване или риск от самонараняване.
- Склонност, подбуди и отношение към промените.

Поведенческо развитие: поведението на детето.

Включва разглеждане на:

- Начин на живот и самоконтрол (включително участие в безразсъдни дейности и необходимост от силни усещания).
- Поведение в клас и друга среда, където детето е в контакт с връстници;
- Злоупотреба с алкохол и вещества;
- Антисоциално поведение – например разрушаване на чужда собственост, агресия към другите.
- Противопосообществено поведение и риск от (повторно)противопосообществено поведение – ДСП, МКБППМНЛ.
- Насилие или агресивно поведение въщи или в училище.
- Отношение към противопосообществените прояви.

Идентичност, самооценка, представа за собственото „Аз“ и социална презентация – развиване на усета към себе си като отделна и равностойна личност.

- Нарастване на самосъзнанието, обособяване и

разграничение от другите, разпознаване на личните отличителни черти и преимущества, откриване какво може да прави.

- Оценяване и приемане на собствените умения.
- Знание относно собствената и семейна история.
- Чувство за принадлежност, умение за присъединяване, заемане на роля и идентичност в група, приемане от другите около тях.

Семейни и социални отношения – умение за емпатия, за изграждане на стабилна привързаност, включващо със семейството, връстниците и по-широка общност.

Включва разглеждане на:

- Разбиране за граници, научаване на правила, знание относно кога и как да се поиска помощ;
- Разбиране и опознаване на себе си, демонстриране на индивидуалните предпочитания, взимане на решения, съзнаване на нуждите на околните.
- Ранни практически умения, като: миене, хранене, обличане; при много малките – дъвчене, преглъщане и др.
- Умения за самостоятелен живот (при по-големи деца и младежи).

Образование и учене – умения за разбиране, разсъждаване и решаване на проблеми.

- Влиянието на каквото и да е било увреждане или специална потребност.
- Правене на взаимовръзки чрез сетива и движения, изучаване на обкръжението и хората наоколо, включване в игри, изграждане на модели, категоризиране, сравняване, класифициране.
- Проявяване на творчество, изследване и откриване, експериментиране със звуци и движения, развиване на дарби и креативност.
- Проявяване на въображение, имитиране, подражаване,

- Играене и взаимодействие,
- Показване на умения и интереси от различни области;
- Назоваване на числата и броене;
- Смятане;
- Боравене с форми, пространство и размери – разпознаване на геометрични форми, близко – далече, голямо – малко и др.
- Прогрес в ученето, включително и ако са идентифицирани специално образователни потребности.
- Познания и разбиране за света.

Участие в ученето, образованието и занятията – учебната степен, която е достъпна за детето/младежът, ангажираност с образователен или професионален курс, ако не е включен в образователната система – причини.

Включва разглеждане на:

- Посещение на учебните занятия;
- Отношение към ученето;
- Последователна и подходяща подкрепа от възрастни;
- Достъп до подходящи образователни ресурси – например книги, учебници и др.

Напредък и постижения в ученето – прогресът на детето в процеса на учене, включително и отношенията му с връстниците в училище.

Включва разглеждане на:

- Интерес от страна на възрастните към постиженията и напредъка на детето.
- Напредък, измерен например в сравнение с предишни резултати, националния учебен план, връстниците.
- Основни умения – за писане, четене, говорене на български език, използване на математиката на

функционално ниво.

- Ключови умения – за учене, взаимодействие с другите, изпълняване на задачи.
- Участие, ако има възможност, в дейности в общността или такива, които да развиват умения и силни страни – например спорт, професионални курсове и др.
- Специални образователни потребности – когато детето или младежът има затруднения в ученето и има нужда от допълнителна подкрепа за справяне с учебния план.
- Ако детето има нужда от подкрепа за наваксване при прекъсване на образованието.
- Увреждания – когато детето е с физически или ментални увреждания, дали се подкрепя в приспособяването към учебния план и училищния живот като цяло.

Аспирации (стремежи) – амбициите на детето, дали стремежите са реалистични или дали умеят да планират достигането им; да се наблюдава ако има бариери пред достигането на стремежите – например ако детето има други задължения въщи и др.

Включва разглеждане на:

- Представата на детето/младежът за собствения прогрес;
- Мотивиращи елементи;
- Ниво на самочувствието на детето/младежа;
- Упоритост.

2. Родители и възрастни, полагащи грижа за детето.

Основна грижа, осигуряване на безопасност и закрила – доколко физическите нужди на детето са посрещнати и е предпазено от нараняване, опасности включително и самонараняване.

Включва разглеждане на:

Задоволяване на базисните потребности на детето:

- Осигуряване на храна, вода, топлина, подслон, подходящо и чисто облекло, лична и дентална хигиена.
- Ниво на ангажираност с гарантиране на услуги, като лекар, зъболекар, очен лекар.
- Осигуряване на безопасна среда, където всички членове на семейството действат за да гарантират сигурността и благополучието на детето, където детето не е изложено на домашно насилие, алкохолна злоупотреба, сексуална експлоатация или друг вид злоупотреба.
- Разпознаване дали детето е изложено на риск и опасност въщи и извън дома.
- Качество на грижата и режим на отглеждане.
- Злоупотреба на родителите с алкохол и психо-активни вещества.

Емоционална топлина и стабилност – осигуряване на емоционална топлина, даване на детето усещане, че е ценено.

Включва разглеждане на:

- Чувства/нагласа към отглеждането на конкретното дете на родителите или грижещите се възрастни.
- Обезпечаване на детето с условия за сигурна, стабилна и привързваща връзка със значим възрастен.
- Подходящ физически контакт, успокояване, достатъчно прегръщане, обръщане на внимание, похвали, поощрение.
- Честота на смяна на местоживееене – предишни и настоящи адреси.

Напътстване, поставяне на граници и насърчаване – позволяване на детето/ младежа да контролира собствените си емоции и поведение и междуременно насърчване на неговото образователното и интелектуално развитие чрез поощрения и повишаване на социалните въз-

можности.

Включва разглеждане на:

- Формиране на подходящо поведение на детето, контрол на емоциите и взаимодействие с другите;
- Осигуряване на ясни и последователни напътствия, граници и дисциплина, така че детето да развие вътрешен модел за ценности и морал.
- Насърчаване на детето към учене по подходящ начин.
- Ефектна дисциплина;
- Осигуряване на безопасност на детето и междуременно стимулиране на самостоятелността му, избягване на свръхпротективно поведение.
- Насърчаване на детето да участва и да се възползва от образователни дейности и такива за свободно време.
- Подкрепяне на личностното и социално развитие на детето, така, че то да е самостоятелно, самоуверено и умее да формира позитивни връзки с другите.

3. Семейна история, функциониране и благосъстояние – въздействието на семейната ситуация и житейския опит.

Включва разглеждане на:

- Култура, големина, композиция, членове на домакинството – включително и промените в хората, които живеят в семейството, от раждането на детето до настоящия момент.
- История на семейството – включително и наследствени заболявания;
- Семейна рутина;
- Неорганизиран и хаотичен начин на живот;
- Липса на интерес към детето;
- Въздействие от проблеми на друг член на семейството – физическо увреждане, психично заболяване, тежка загуба, смърт.

- Позволяване детето да бъде свидетел на насилствено поведение включително домашно насилие.
- Въвличане в криминални прояви и антисоциално поведение;
- Малтретиране;
- Семейни връзки – включително всички хора, които са важни за детето – братя и сестри, отсъстващи родители и други сериозни трудности в отношенията между родителите.
- История на семейните провали или други критични събития.
- Физическо и психично здраве на родителите.
- Злоупотреба с алкохол, психоактивни вещества.
- Ако някой от семейството представлява какъвто и да е риск за детето.

Разширено семейство – връзките на семейството с роднини и близки.

Включва разглеждане на:

- Формална и неформална мрежа на подкрепа за детето;
- Формална и неформална мрежа на подкрепа за родителите;
- Роли и отговорности на представителите на разширеното семейство;
- Ниво на подкрепа от членовете на семейството.

Жилищни условия, работа и финансово състояние.

Жилищни условия – каква е жилищната подредба? Има ли жилището необходимите удобства?

Включва разглеждане на:

- Каква е собствеността – лично/общинско жилище; има ли договор за наем, настанителна заповед и т.н.
- С кого живее детето;

- Има ли детето самостоятелна стая;
- Външен вид на жилището и обстановката в непосредствена близост;
- Вътрешни условия и по-специално по отношение на отглеждането на детето;
- Вода, електричество, отопление, хигиена, условия за готвене, удобства за спане, чистота и санитарни условия.
- Основания за бездомност.

Трудова заетост – кой работи в домакинството, тенденции и промени.

Включва разглеждане на:

- Месторабота, от колко време, трудов договор.
- Въздействие на трудовата заетост на родителите, грижещите се върху детето;
- Гледната точка на членовете на семейството относно работата или безработицата; регистрация в Бюро по труда.

- Как работата въздейства върху връзката между детето и семейството.

Финансово състояние – доходите на семейството за продължителен период от време.

Включва разглеждане на:

- Социални помощи, издръжка на семейството
- Доходите на семейството дали са достатъчни; трудови доходи, размер.
- Как се изразходват доходите – съобразно приоритетните нужди или не;
- Как финансовото състояние на семейството се отразява върху детето и дали семейството е в състояние да задоволи базисните потребности на детето.
- Дали семейството претърпява финансови затруднения поради кризисна ситуация – например

загуба на имущество, бездомност.

4. Социални фактори и ресурси в общността, включително образователни – изследване в широк контекст влиянието на квартала върху детето, включително наличните услуги.

Включва разглеждане на:

- Характеристика на квартала – например ниво на престъпност, неблагоприятна среда, безработица, разпространение на психоактивни вещества и т.н.
- Отношения със съседите;
- Достъп до услуги – училище, дневна грижа,

първична здравна помощ, църкви и параклиси, транспорт, магазини, места за отдих, услуги за подкрепа на семейства.

- Качество на образователната среда и услуги за училищна подкрепа.
- Ниво на социална интеграция или изолация на детето.
- Физически достъп до услуги и удобства;
- Влияние на връстниците, приятелите и социалната мрежа – например по отношение на употреба на алкохол, наркотици и т.н.

ДОГОВОР

за предоставяне на социална услуга

Днес, г. в часа между Център за обществена подкрепа /ЦОП/ с адрес: гр. София, ул. „Боян Магесник“ 2,

Представяван от Мариана Тотева- Писарска наричана по-долу ДОСТАВЧИК, от една страна и.....

родител/настойник, ЕГН:, притежаващ документ за самоличност: №, издаден наг. от МВР гр.

С постоянен адрес: гр.

С настоящ адрес (местопребиваване): гр.

Като ползватели на социални услуги, наричани по-долу ПОТРЕБИТЕЛИ от друга страна, се сключи настоящия договор.

Страните се споразумяха за следното:

I. Предмет на договора

Чл.1 ДОСТАВЧИКЪТ предоставя на ПОТРЕБИТЕЛЯ правото да ползва социални услуги за дететов ЦОП.

Чл.2 Настоящия договор се сключва: за срок от месеца: отг. до г.

Чл.3 Социалните услуги, предоставяни от ДОСТАВЧИКА, трябва да отговарят на Наредбата за критериите и стандартите за социални услуги за деца.

Чл.4 Организация и предоставяне на услугите:

1. Присъствените задължения на ползвателя на социалната услуга се урежда с анекс към настоящия договор.
2. ДОСТАВЧИКЪТ предоставя на ПОТРЕБИТЕЛЯ следните услуги:.....

Чл.5 Социалните услуги по Чл. 4, при спазване изискванията на Чл.3, се предоставят от квалифициран персонал - социален работник, педагог, психолог, логопед, медицинско лице и юрист.

II. Права и задължения на ДОСТАВЧИКА

Чл.6 ДОСТАВЧИКЪТ се задължава да осигури на детето ползването на договорените по Чл. 4 социални услуги, безопасна-сигурна среда в Центъра и извън него, както и да защитава неговите интереси.

Чл.7 ДОСТАВЧИКЪТ отговаря за качеството за социалните услуги и тяхното своевременно извършване.

Чл.8 ДОСТАВЧИКЪТ запознава ПОТРЕБИТЕЛЯ с Правилата за устройството и организацията на ЦОП и други документи, отнасящи се до пребиваването на децата в Центъра.

III. Права и задължения на ПОТРЕБИТЕЛЯ

Чл.9 ПОТРЕБИТЕЛЯТ има право на контрол по изпълнението на договора, относно качеството и количеството на социалните услуги, без това да пречи на самостоятелността на ДОСТАВЧИКА.

Чл.10 ПОТРЕБИТЕЛЯТ има право да се откаже от договора, стига да има основателна причина за това, представена писмено по реда на Чл.13 т. 2 или т. 6.

Чл.11 ПОТРЕБИТЕЛЯТ е задължителен да уведоми незабавно ДОСТАВЧИКА при промяна на адреса и/или местоработата си.

IV. Общи условия: прекратяване

Чл.12 Настоящия договор може да бъде изменен само по взаимно съгласие между страните, изразено в писмена форма.

Чл.13 Настоящия договор се прекратява:

1. С изтичане на срока по Чл. 2 от договора
2. С предизвестие от страна на ПОТРЕБИТЕЛЯ, отправено писмено най- малко 48 часа преди датата, от която се иска прекратяването.
3. Със 7-дневно предизвестие от страна на ДОСТАВЧИКА при констатирано нарушение на Правилата на ЦОП от ПОТРЕБИТЕЛЯ.
4. При установяване на промени в здравословното състояние на детето, които не позволяват ползването на договорените социални услуги.
5. При настъпила смърт на ПОТРЕБИТЕЛЯ.
6. По взаимно съгласие на страните, изразено в писмена форма.

Чл.14 Възникналите спорове по нерешени от договора въпроси ще се решават по споразумение, а когато това се окаже невъзможно – по реда на гражданското законодателство на Р България.

Настоящият договор се подписва в два еднообразни екземпляра – по един за всяка една от страните.

ПОТРЕБИТЕЛ:

ДОСТАВЧИК:

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Пред всички държави на Европейския съюз днес стоят нови предизвикателства, особено по отношение на системите за грижа за детето, предвид прилагането на основното право на всички граждани – правото на свободно движение.

Системата за социална закрила в нашата страна е в изключително затруднено положение и дори в състояние на невъзможност на този етап да отговори на основните права на децата, семействата и младите хора в риск в България.

България е сред европейските страни с най-високи нива на бедност сред децата. Според данни на Евростат 2010 около 44,6% от българските деца живеят в риск от бедност. Много повече деца са изложени на такъв риск заради икономическата криза.

България все още няма ясно изразена визия по отношение на възможностите за развитие на младите хора в собствената им страна.

Сдружение „Деца и юноши“ със своя професионализъм и активна гражданска позиция ще продължава да участва в процесите, които водят към промяна и добри решения на всички тези предизвикателства.

БИБЛИОГРАФИЯ И ПОЛЕЗНИ ИЗТОЧНИЦИ

1. Браян Де Лорд, „Рамката”, 2009, /The Pupil’s Parents Partnership – www.theppp.org.uk/
2. Томас Гордън, „Трениране на успешни родители”, 2012г., изд. Colibri
3. Даниел Голдман, „Емоционална интелигентност”, 2000г., изд. Изток-Запад
4. Хаим Гинът, „Детето и ние”, 1992г., изд. Изток-Запад
5. Даниела Маркова „Диагностични възможности на детската рисунка”, 2005г., изд.веда Словена -ЖГ
6. Муси Дачева, „Рисунка тест, тест-рисунка”, 2005г., изд. Светулка 44
7. Жириня Прекоп, „Малкият тиранин”, 1995г., изд. Аквариус
8. Марсел Рюфо, „Как да позволим на детето си да порасне без травми, стрес и неврози”, 2006г., изд. Изток-Запад
9. Ерик Ериксън, „Идентичност-младост и криза”, 1996г., изд. Наука и изкуство
10. Райнмар дю Боа, „Детските страхове”, 1998г., изд. ЛИК
11. Маршал Розенберг, „Общуване без агресия-наръчник по ненасилствена комуникация”, 2007г., изд. Кръгзор
12. Кати Хопкинс, „101 бързи начина за релаксация”, 1999г., изд. Кибеа
13. „Нарушение на речта” – Жан-Марк Кремер, 2010г., изд.Логопедичен център „Ромел” ООД
14. Ръководство за възпитание на децата за дифузни смущения в развитието-Я.Вогиндрукос, Д. Шерат,2009г., изд. Логопедичен център „Ромел”-ООД
15. „Ранно езиково развитие” – Юлияна Стоянова, 2011г., изд.Логопедичен център „Ромел”-ООД
16. Закон за закрила на детето и Правилника за прилагане на Закона за закрила на детето
виж: <http://www.lex.bg/bg/laws/ldoc/2134925825>
17. Закон за социалното подпомагане и Правилника за ползването на закона за социалното подпомагане
виж: <http://lex.bg/bg/laws/ldoc/2134405633>
18. Семейен кодекс виж: <http://www.lex.bg/bg/laws/ldoc/2135637484>
19. Кодекс на труда виж: <http://lex.bg/laws/ldoc/1594373121>
20. Закона за закрила при безработица и насърчаване на заетостта
виж: <http://law.dir.bg/reference.php?f=zzbnz-97>
21. Гражданскопроцесуален кодекс виж: <http://lex.bg/laws/ldoc/2135558368>
22. Наредба за реда и условията за управление и разпореждане с общински жилища на територията на Столична община виж: <http://sofiacouncil.bg/index.php?page=ordinance&id=57>
23. Наредба за критериите и стандартите за социални услуги за деца
24. „Бездомни и работещи деца”- наръчник по планиране. Енню Джудит, 1998 г.

25. Ръководство за социална работа на терен с деца на улицата в България – Международна организация по труда/MOT/, Фондация ЕКИП, Сдружение „Деца и юноши“
26. Наръчник за социална работа с деца и младежи на улицата – изд. „Самаряни“, 2004г.
27. Програма за превенция на насилието, проект Сдружение „Деца и юноши“ и партньори по проект ESCAPE, Програма Дафне III на Европейската комисия
28. Ръководство за превенция на насилие над деца – Сдружение „Гаврош“
29. Методология и методи на педагогическите изследвания – Георги Бижков, Володар Краевски, изд. Университетско издателство „Св. Климент Охридски“
30. Социализация и ресоциализация, Виолета Борисова, 2001г., изд. Университетско издателство „Св. Климент Охридски“
31. Психология на развитието, Грейс Крайг, 2003г., Санкт Петербург
32. Основни методи на социалната работа, Нели Петрова-Димитрова, 2001г., изд. Рекламно-издателска къща „ЛИТЕРА“
33. Изкуството да се помага на индивиди, семейства, групи, Фондация „Невронауки и поведение“
34. Конвенция на ООН за правата на детето, 1989г.
35. Буквар – изд. Просвета, автор Т. Владимирова
36. Читанка за 2 клас – изд. Просвета, автор Ив. Цанев
37. Читанка за 3 клас – изд. Просвета, автор Р. Танева
38. Читанка за 4 клас – изд. Просвета, автор Р. Танева
39. Библиотека на учителя в начален курс – 1-4 клас – изд. Просвета
40. Мисли бързо, решавай бързо, бъди пръв – 2010 г., изд. Фют
41. Тренировъчни упражнения и диктовки за 1 клас, изд. Слово, автор М. Цветанова
42. Тренировъчни упражнения и диктовки за 2 клас, изд. Слово, автор М. Цветанова
43. Тренировъчни упражнения и диктовки за 3 клас, изд. Слово, автор М. Цветанова
44. Тренировъчни упражнения и диктовки за 4 клас, изд. Слово, автор М. Цветанова
45. Задачи по математика за 1 клас, 2 клас, 3 клас и 4 клас, изд. Слово, автор Н. Димитрова
46. Приказки на братя Грим, изд. ПАН, 2005г.
47. Приказки на Андерсен, изд. ПАН, 2011г.
48. Приказки на Шарл Перо, изд. ПАН, 2008г.
49. Български народни приказки, изд. ПАН, 2005г.
50. Съкровищница на учителя в начален курс

ПЪТ КЪМ ЗНАНИЕ И ПОЗИТИВНА ПРОМЯНА

Споделени практики на Сдружение „Деца и юноши“, в рамките на проект „Цялостен модел за работа с деца в риск и техните семейства“

© Сдружение „Деца и юноши“ www.acybg.org

© Автори: Александър Малински; Антония Чиликова; Даниела Бергова; Дима Памукова; Димитрина Проданова; Мара Кьосевска; Мариана Писарска; Николай Миланов; Уляна Матвеева; Юлия Спасова

© Графичен дизайн и предпечат: Дарита Дизайн Студио
www.darita-bg.com